

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Martina Vernerová

SMLUVNÍ POKUTA

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce: 26. března 2012

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 26. března 2012

Poděkování

Poděkovat chtěla bych na prvním místě vedoucímu své diplomové práce prof. JUDr. Jiřímu Švestkovi, DrSc. za podporu při volbě tohoto tématu, konzultace i taktické rady s psaním diplomové práce spojené.

Dále musím poděkovat zejména svým rodičům, a to za jejich neutuchající podporu, pouze občasný a navíc němý nesouhlas s využíváním jejich počítače a poměrně úspěšnou snahu mi (ve spolupráci s mojí babičkou, kterou jakožto první vnouče s odevzdanou diplomovou prací nemohu opomenout) zajistit alespoň obden teplé jídlo. Nekonečný dík si zaslouží i můj přítel Zbyněk, bez kterého bych se zřejmě přes veškerou svou počítačovou gramotnost nevyhnula nutnosti si obsah této práce „odtečkovat“.

Laskavými čtenářkami této práce a mými cennými konzultantkami byly Jana Fialová a Eva Šebková Stráska, které se statečně vydržely tvářit, že diskutovat se mnou o smluvní pokutě je snad nikdy nepřestane bavit.

Závěrečný dík si zaslouží můj věrný pes Chibi.

Obsah

Úvod.....	4
1. Pojem smluvní pokuty	6
2. Účel a funkce smluvní pokuty	9
2.1 Účel smluvní pokuty	9
2.2 Funkce smluvní pokuty	10
3. Charakter smluvní pokuty	13
3.1 Akcesorita	13
3.2 Smluvní pokuta jako samostatný nárok	14
3.3 Promlčení	15
3.4 Vztah k úroku z prodlení.....	15
3.4.1 Souběh úroku z prodlení a smluvní pokuty	16
3.4.2 Vliv úroku z prodlení na posouzení výše smluvní pokuty.....	16
3.4.3 Sjednávání smluvních pokut namísto úroku z prodlení.....	17
4. Úprava smluvní pokuty.....	21
4.1 Úprava v občanském zákoníku	21
4.2 Úprava v obchodním zákoníku	22
4.2.1 Úprava v obchodním zákoníku	22
4.2.2 Obchodní závazkové vztahy	22
4.3 Odlišnosti v úpravě podle OZ a OBZ	27
4.3.1 Moderační právo soudu v obchodních závazcích.....	27
4.3.2 Moderační právo soudu v občanskoprávních závazcích.....	29
4.4 Úprava v novém občanském zákoníku	30
5. Stanovení smluvní pokuty	32
5.1 Podstatné náležitosti.....	32
5.1.1 Srozumitelnost	32
5.1.2 Písemná forma (aneb smluvní pokuta on-line).....	36
5.1.3 Určitost.....	40
5.1.4 Konsensus	40
5.2 Stanovení smluvní pokuty pevnou částkou či jinak.....	41
5.3 Stanovení způsobu výpočtu smluvní pokuty pomocí procentní sazby	41
6. Neplatnost smluvní pokuty	43
6.1 „Storno poplatek“	43
6.2 Smluvní pokuta při porušení „povinnosti“ spojené s výkonem práva	47
6.3 Variace na „storno poplatek“	48
6.4 Rozpor s dobrými mravy.....	49
6.4.1 Výše smluvní pokuty	49
6.4.2 Chování oprávněného	51
6.4.3 Smluvní pokuta jako náhrada ušlé provize	52
6.5 Smluvní pokuta jako nepřiměřená smluvní podmínka.....	52
6.6 Sjednávání smluvních pokut namísto úroku z prodlení	53
Závěr	54
Seznam zkratk	55
Použitá literatura	56

Úvod

Smluvní pokuta je institut hojně užívaný – někdy s většími, jindy s menšími úspěchy. Na vině je někdy „pouhá“ neznalost, kvůli které se účastníkům nepodaří dostatečně srozumitelně konkretizovat povinnost, na kterou chtějí povinnost platit smluvní pokutu vázat či vystihnout vyšší smluvní pokuty tak, aby se nerozcházel s představou soudů o tom, co je ještě mravné a akceptovatelné.

Někdy však autoři kýženého smluvního ustanovení, ve kterém se sjednává smluvní pokuta, hlubší znalostí o tomto delikátním institutu disponují. Ani to jim však mnohdy nezabrání v tom, aby pod pojem „smluvní pokuta“ skryli situace, které tam nemají co dělat. Smlouvy (zejména ty adhezní a předkládané spotřebitelům) se pak hemží smluvními pokutami, které touží postihnout všemožné jednání, které se druhé straně nezamlouvá (a které jí pravda kolikrát může působit určitou újmu), avšak které jako smluvní pokuta nemůže obstát. Ze zřetele se tak vytrácí hlavní funkce smluvní pokuty a jinak nanejvýš praktický institut je zneužíván k újmě těch méně obratných a znalých.

Tato práce si proto klade za cíl být zejména praktickým návodem o tom „Jak (ne)sjednat smluvní pokutu“. Upozorněno bude na případy a situace, ve kterých je smluvní pokutu stále prakticky nemožné sjednat (např. na problematiku uzavírání smluv přes internet), na náhled soudů na typizované případy (zejména jde-li o smluvní pokuty v souvislosti s odstupováním od smluv) i na okolnosti, ke kterým je nutno při sjednávání smluvní pokuty přihlížet tak, aby nevznikaly pochybnosti o její platnosti.

Zasloužené pozornosti se dostane i – mnohdy poněkud nepochopitelným – rozdílům v úpravě smluvní pokuty v občanskoprávních a obchodních závazkových vztazích. S ohledem na v nedávné době schválený a publikovaný nový občanský zákoník, který „Některá další ustanovení o smluvní pokutě“ z obchodního zákoníku víceméně přebírá, totiž v blízké budoucnosti nebude teorie a judikatura dosud se týkající smluvních pokut v obchodních závazkových vztazích bez relevance ani pro závazkové vztahy dnešních „nepodnikatelů“. Z hlediska aplikace „správné“ úpravy smluvní pokuty je pak věnován prostor i dopadům volby režimu obchodního zákoníku pro vztahy, které by za jiných okolností s obchodním zákoníkem neměly co do činění, a postavení nepodnikatelů, zejména spotřebitelů, v obchodních závazkových vztazích obecně.

Čtenáři této práce jistě neunikne, že téma smluvní pokuty je mnohdy nazíráno spotřebitelskou optikou. Tato skutečnost je důsledkem mých dosavadních zkušeností z prostředí spotřebitelských organizací. Jakkoli tato práce přináší každodenní kontakt se zneužívajícími klauzulemi a klamavými praktikami, mou snahou v žádném případě není vždy hledat všemožné důvody pro neplatnost sjednaných ustanovení o smluvní pokutě, ale spíše poskytnout vyvážený náhled na smluvní pokutu, byť často ve vztahu, který ze své podstaty vyvážený není a ani být nemůže.

1. Pojem smluvní pokuty

Smluvní pokuta je v odborné literatuře (s vědomím toho, že smluvní pokutu nelze shrnout do několika pár absolutně platných vět) definována s odlišným důrazem na její jednotlivé vlastnosti. Podle Komentáře k občanskému zákoníku autorů Švestky, Škárové, Spáčila a kol. je „*smluvní pokuta peněžitá částka, kterou je dlužník povinen zaplatit věřiteli, když nesplní svou smluvní povinnost, a to bez ohledu na to, zda porušením povinnosti vznikla věřiteli škoda. Smluvní pokutou lze vyloučit spory o náhradu škody, které by jinak mohly vzniknout. Pokutu lze dohodnout jak pro případ nesplnění vůbec, tak pro případ porušení jakékoliv jiné smluvní povinnosti*¹.“ Autoři tak upřednostňují smluvní pokutu v podobě peněžního plnění a chápou ji jako ne nutně vázanou na vznik škody.

Velmi podobnou definici volí a význam smluvní pokutě přičítají autoři Plecítý a Kocourek: „*Smluvní pokutu je povinen zaplatit ten, kdo se k její platbě zavázal, porušil-li závazek, se kterým byla smluvní pokuta spojena, i tehdy, nevznikla-li nesplněním takového závazku oprávněnému škoda. Smluvní pokuta může mít proto funkci uhrazovací, ale také pouze zajišťovací*².“

Komentář k obchodnímu zákoníku autorů Štenglové, Plívy, Tomsy a kol. zmiňuje roli smluvní pokuty jakožto zajišťovacího prostředku v souladu se zařazením institutu v OZ i OBZ a zdůrazňuje její funkci uhrazovací a preventivní: „*Smluvní (konvenční) pokuta je jedním z nástrojů, sloužících k zajištění závazků v občanskoprávních i obchodních vztazích. Kromě toho slouží smluvní pokuta jako nástroj prevence porušování smluvních vztahů a jako paušalizovaná náhrada škody vzniklé z takového porušení*³.“

Autoři Fiala a Kindl pro změnu ve svém Komentáři k občanskému zákoníku i učebnici Občanské právo hmotné kladou důraz na sankční funkci smluvní pokuty: „*Smluvní (konvenční) pokuta, kterou zákon upravuje jako první ze zajišťovacích prostředků, je smluvní sankcí zásadně peněžité povahy, jež je stranami závazkového*

¹ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, str. 1607.

² PLECITÝ, V., KOCOUREK, J.: Občanský zákoník, 4. vydání, Praha: EUROUNION Praha, s. r. o., 2007, str. 413.

³ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol.: Obchodní zákoník, komentář, 13. vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, str. 961.

vztahu (tj. věřitelem a dlužníkem) sjednána pro případ porušení smluvní povinnosti (tedy povinnosti tvořící obsah daného závazkového právního vztahu). (...) ⁴.“

Velký akademický komentář Eliáše a kol. je vzhledem k dále rozvedeným pochybnostem o správnosti zařazení smluvní pokuty mezi zajišťovací prostředky opatrnější a smluvní pokutu řadí pouze mezi „důležité instituty obligačního práva“: „Smluvní (též konvenční nebo konvencionální) pokuta je důležitý institut obligačního práva. Při smluvní pokutě jde podle § 544 obč. z. o vedlejší úmluvu, v níž se jedna strana zavazuje vůči straně druhé k zvláštnímu a konkrétně specifikovanému plnění pro případ, že poruší určitou ze smluvních povinností ⁵.“

Stručnou a spíše laické veřejnosti určenou definici, která si neklade za nárok zabývat se komplikovaným vztahem funkcí a účelu smluvní pokuty a která poněkud nepřesně vyžaduje porušení „povinností“, nikoli jen „povinností“, nabízí jako odpověď na dotaz „Co je smluvní pokuta?“ Občanský zákoník v dotazech a odpovědích: „Smluvní institut, ve kterém se strany dohodnou, že strana, která poruší povinnosti vyplývající ze smlouvy, zaplatí pokutu ⁶.“

O tom, že při hledání výstižné definice smluvní pokuty není radno ztracovat ani obecné výkladové slovníky a encyklopedie svědčí poměrně zdařilá definice ve všeobecné encyklopedii Universum, jejíž autoři smluvní pokutu chápou jako „jeden ze způsobů zajištění závazků. Sjednávají-li si účastníci pro případ porušení smluvní povinnosti s. p., je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán ji zaplatit, i když oprávněnému účastníkovi nevznikne škoda. Pro sjednání s. p. je kogentní (nezbytná) → písemná forma (a to i když smlouva s. p. zajištěná nemá písemnou formu) a musí být určena její výše nebo stanoven způsob jejího výpočtu. Zaplacením s. p. se nemění nic na plnění hlavního závazku, nebylo-li dohodnuto jinak ⁷.“

Bez zajímavosti jistě není ani jakási mantra, kterou odůvodnění svých rozhodnutí týkajících se smluvních pokut často začíná NS jako dovolací orgán: „Podle § 544

⁴ FIALA, J., KINDL, M. a kol.: Občanský zákoník, komentář, II. díl, 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 1007. Téměř totožná definice také in FIALA, J., KINDL, M. a kol.: Občanské právo hmotné, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 462.

⁵ ELIÁŠ, K. a kol. in Občanský zákoník: Velký akademický komentář, 2. svazek, 2. vydání, Praha: Linde Praha a. s., 2008, str. 1566.

⁶ MASTELOVA, M., DOBEŠOVÁ, L., BAJURA J.: Občanský zákoník v dotazech a odpovědích, 1. vydání, Olomouc: ANAG, 2011, str. 393.

⁷ Kol. autorů: Universum, všeobecná encyklopedie, 8. díl / R – Sp, Praha: Odeon, 2001.

odst. 1 obč. zák. sjednají-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinností nevznikne škoda. Podle § 544 odst. 2 obč. zák. smluvní pokutu lze sjednat jen písemně a v ujednání musí být určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení⁸.“

O tom, že smluvní pokutu lze sjednat, aniž by strany vůbec užily pojem „smluvní pokuta“ viz 5.1.1 Srozumitelnost při stanovení smluvní pokuty.

⁸ Viz např. 33 Cdo 498/2009 ze dne 26. 7. 2010, 26 Odo 1188/2005 ze dne 7. 6. 2007 či 33 Cdo 2637/2008 ze dne 27. 1. 2011.

2. Účel a funkce smluvní pokuty

2.1 Účel smluvní pokuty

V rámci systematiky OZ je smluvní pokuta zařazena do oddílu pátého, hlavy první a části osmé mezi tzv. zajišťovací instituty spolu s ručením, dohodou o srážkách ze mzdy a jiných příjmů, zástavní smlouvou, zajištěním závazků převodem práva, zajištěním postoupením pohledávky, jistotou a uznáním dluhu. Nelze však přehlédnout, že oproti jiným zde uvedeným institutům „*ujednání o konvenční pokutě sice zmírňuje věřitelovo riziko pro případ dlužníkovy neochoty plnit, protože hrozba dodatečného sankčního plnění dlužníka donucuje, aby splnil, k čemuž se smluvně zavázal, avšak nijak neodstraňuje riziko případné dlužníkovy neschopnosti plnit*“.⁹ Podobné pochybnosti o správnosti zařazení a především účinnosti smluvní pokuty jako zajišťovacího prostředku vyjádřili i autoři Lexikonu – obchodní právo: „*Úprava smluvní pokuty je v zákoně zařazena mezi prostředky zajištění závazku, přestože zajišťovací funkci plní pouze preventivně v tom smyslu, že pohružka touto sankcí vede dlužníka k tomu, aby řádně a včas splnil smluvní povinnost. Je to však zajišťovací prostředek, který závisí na solventnosti dlužníka. Proto není-li na jeho straně dostatek vůle a finančních možností dostát splatnému závazku, lze těžko očekávat, že smluvní pokuta bude mít jiný účinek, než ten, že o částku nezaplacené smluvní pokuty vzroste celková pohledávka věřitele vůči tomuto dlužníkovi*“.¹⁰

Proti chápání smluvní pokuty jakožto zejména zajišťovacího prostředku svědčí i plánované zařazení smluvní pokuty v novém občanském zákoníku, kde bude spolu s uznáním dluhu zařazena mezi tzv. prostředky utvrzení dluhu. Důvody pro tuto koncepční změnu vysvětluje důvodová zpráva k novému kodexu stručně: „*Uznání dluhu, ani smluvní pokuta totiž hospodářsky nezajišťují pohledávku věřitele, třebaže mu poskytují jiné výhody*“.¹¹ O charakteru smluvní pokuty jakožto prostředku na pomezí

⁹ ELIÁŠ, K. a kol. Občanský zákoník: Velký akademický komentář, 2. svazek, 2. vydání, Praha: Linde Praha a. s., 2008, str. 1566.

¹⁰ NESNÍDAL, J., MAREK, K., POKORNÁ J. a kol.: Lexikon – obchodní právo, Ostrava: Sagit, 2001, str. 407.

¹¹ Z důvodové zprávy k NOZ (<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=362>).

zajišťovacích a utvrzovacích institutů byl mj. přesvědčen už F. X. Veselý ve svém poměrně monumentálním Všeobecném slovníku právním¹².

2.2 Funkce smluvní pokuty

Obecně přijímanou vlastností smluvní pokuty je její funkce preventivní, tedy jakási představa, že povědomí potenciálního dlužníka o povinnosti platit v případě porušení smlouvy danou částku smluvní pokuty navíc by jej mělo poměrně spolehlivě od takovýchto záměrů odradit. Bohužel lze mít za to, že za dnešního stavu, kdy je velká část materie smluvního obsahu obsažena v rozsáhlých a pro obyčejného člověka mnohdy často nesrozumitelných obchodních podmínkách, které jsou prohlášeny za součást smlouvy, význam této funkce klesá. Značná část potenciálních dlužníků se totiž o hrozbě smluvní pokuty ani nedozví (mnohdy z vlastní lenosti, někdy však i proto, že jde o záměr tvůrců smluvních dokumentů).

Při posuzování nepřiměřenosti výše smluvní pokuty či rovnou jejího rozporu s dobrými mravy je tak nutné zohlednit zejména jiné funkce smluvní pokuty než výše zmíněnou a poněkud spornou funkci zajišťovací či – v současnosti stále méně „funkční“ – funkci preventivní. U té je navíc dost dobře možné, že nejlepší preventivní funkci by pravděpodobně plnila pokuta zcela neúměrná hodnotě a významu zajišťované povinnosti. Tím už by se však dostala do konfliktu jak s funkcí reparační, tak zřejmě i sankční funkcí smluvní pokuty, jejichž vyváženost (protože do značné míry jdou proti sobě) je pro přiměřenost a mravnost smluvní pokuty stěžejní.

Snaha co nejvíce usnadnit situaci případnému poškozenému tak, aby nemusel mnohdy složitě prokazovat vznik a výši škody způsobené druhou stranou a odpadly mu tak alespoň zčásti složitosti spojené s procesem vymáhání náhrady vzniklé škody, bývá jednou z hlavních pohnutek pro sjednání smluvní pokuty. Smluvní pokuta tak plní funkci reparační jako tzv. paušalizovaná náhrady škody, a to přesto, že obecně je ten, kdo povinnost poruší, povinen smluvní pokutu platit i v případech, kdy druhé straně žádná škoda nevznikla¹³. Lze však vyjádřit přesvědčení (byť za současné praxe jde mnohdy spíše o zbožné přání), že každá sjednaná smluvní pokuta by měla být kryta

¹² Viz VESELÝ, F. X.: Všeobecný slovník právní. 3. díl, Praha, Wolters Kluwer, a. s., str. 316 - 317.

¹³ § 544 odst. 1 OZ: „Sjednejí-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda.“

objektivním očekáváním vzniku škody při porušení dané povinnosti, a že situace, kdy by škoda přes porušení povinnosti nakonec nevznikla, by měly být pouze výjimečné. Zejména z hlediska možného rozporu s dobrými mravy je proto u sjednané smluvní pokuty nutné – zejména v závazkových vztazích občanskoprávních, potažmo spotřebitelských – neopomenutelnou funkci smluvní pokuty jako paušalizované náhrady škody neztrácet ze zřetele. Co se týče jejího přiznávání soudy tedy posuzovat, zda bylo objektivní očekávání vzniku škody v případě porušení dané povinnosti na místě, či zda nejde spíše o šikanózní ustanovení či snahu „pokutovat“ účastníka za výkon jeho práv, za porušení povinnosti z hlediska hlavního účelu smlouvy zcela bezvýznamné i nepředvídatelné či za jednání, kterému se objektivně vzato dalo jen velmi obtížně vyhnout (viz 6. Neplatnost smluvní pokuty). Priorita smluvní pokuty jako prostředku snadnějšího vyčíslování a vymáhání náhrady škody se ostatně objevuje již ve Všeobecném zákoníku občanském (ABGB), který právo na smluvní pokutu vázal na vznik škody¹⁴. S ohledem na délku jeho platnosti je možno konstatovat, že smluvní pokuta jakožto paušalizovaná náhrada škody má v našich zemích historicky výrazně delší tradici¹⁵ než stav současný, kdy právní úprava pro vznik nároku na smluvní pokutu vznik škody nevyžaduje.

Hlavní rozpory týkající se názorů na účel a funkce smluvní pokuty tak oscilují mezi funkcí uhrazovací, kdy má částka smluvní pokuty zejména krýt v důsledku porušení povinnosti skutečně vzniklou škodu¹⁶, a funkcí sankční, a sice postihnutím dlužníka vznikem další povinnosti, spočívající v platbě peněžité částky, která nemusí mít (a mnohdy nemá) vazbu na skutečně vzniklou škodu.

Podle mého názoru se ideálem jeví být smluvní pokuta, jejíž výše v sobě bude zahrnovat všechny škody, které lze při porušení dané povinnosti rozumně a

¹⁴ § 1336 ABGB: „Smluvní strany mohou učiniti zvláštní úmluvu, že v tom případě, když slib nebude splněn vůbec, nebo náležitě nebo včas, má býti zaplacená místo škody, kterou by se mělo nahraditi, určitá částka peněžítá, neb jiná věc (§ 912). Není-li tu zvláštní úmluvy, není dlužník oprávněn, aby tím, že zaplatí smluvenou pokutu, sprostil se plnění. Byla-li slíbena smluvní pokuta pro případ, že nebude dodržena doba nebo místo plnění, může býti požadována vedle plnění.

Ve všech případech může býti smluvená pokuta soudcem zmírněna, dokáže-li dlužník, že jest nepřiměřená, byli-li po případě vyslechnuti znalci.“

¹⁵ Podrobnější výklad in KOVAŘÍK, Z.: Smluvní pokuta, Právní rozhledy, 1999, č. 9, str. 454 – 466.

¹⁶ Např. 33 Cdo 2248/2009 ze dne 24. 3. 2011: „výše smluvní pokuty by měla odpovídat škodě, kterou lze rozumně v daném vztahu s porušením určité povinnosti očekávat.“

objektivně očekávat¹⁷, a jejíž sankční složka bude stanovena (s přihlédnutím ke skutečnosti, že u peněžního plnění plní úlohu sankčního prostředku ze zákona i úrok z prodlení) tak, že bude dostačovat k tomu, aby potenciálnímu dlužníkovi nestálo za to danou povinnost porušit.

¹⁷ Což, jak upozorňuje P. Čech, nakonec nemusí vždy odpovídat škodě skutečně vzniklé (ČECH, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty, Právní rádce, 2008, č. 5, str. 11 - 22). Korelace výše smluvní pokuty se škodou nakonec skutečně vzniklou je však zejména v občanskoprávních závazkových vztazích velmi žádoucí.

3. Charakter smluvní pokuty

3.1 Akcesorita

Charakteristickým znakem smluvní pokuty je její závislost na existenci hlavního závazkového vztahu. Jde totiž o tzv. akcesorický závazek, který předpokládá existenci závazku hlavního a (pověštinou) sdílí jeho osud¹⁸. „*Nevznikl-li platně závazek hlavní (např. pro neplatnost smlouvy), nemůže dojít ani k porušení povinnosti ze smlouvy a nemohou tak nastat ani účinky smluvní pokuty*“¹⁹. Důsledkem akcesority smluvní pokuty je i sledování osudu hlavního závazku v případě postoupení pohledávky²⁰, a to bez ohledu na její splatnost a přesto, že smluvní pokuta jakožto související právo ani není ve smlouvě o postoupení pohledávky konkretizována²¹ (ledaže by toto účastníci ve smlouvě o postoupení pohledávky výslovně vyloučili).

Akcesorita smluvní pokuty jako vedlejšího závazku však není absolutní, výjimku z ní tvoří zejména situace, kdy dojde k odstoupení od smlouvy (které – není-li dohodnuto jinak – má v občanskoprávních vztazích za důsledek zrušení smlouvy od jejího počátku²²) v případech, kdy ještě předtím došlo k porušení povinnosti, se kterou sjednaná smluvní pokuta počítala. Přestože výslovnou úpravu pro tyto situace obsahuje OBZ²³ a OZ nikoli, problémy s výkladem těchto situací nemá teorie a judikatura ani co se týče závazků občanskoprávních: „*V důsledku porušení smluvní povinnosti totiž vznikl mezi smluvními stranami nový – dosud neexistující a původní smlouvou bez dalšího nezaložený – právní vztah, který již nemá ve vztahu k zajištěnému závazku akcesorickou povahu a na jehož existenci nemá zánik zajištěného závazku vliv*“²⁴.

¹⁸ ELIÁŠ, K. a kol.: Občanský zákoník: Velký akademický komentář, 2. svazek, 2. vydání, Praha: Linde Praha a. s., 2008, str. 1567.

¹⁹ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, str. 1608.

²⁰ § 524 odst. 2 OZ: „*S postoupenou pohledávkou přechází i její příslušenství a všechna práva s ní spojená.*“

²¹ Viz 32 Odo 473/2005 ze dne 26. 9. 2006.

²² § 48 odst. 2 OZ: „*Odstoupením od smlouvy se smlouva od počátku ruší, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak.*“

²³ § 302 OBZ: „*Odstoupení od smlouvy se nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty.*“

²⁴ 33 Cdo 2637/2008 ze dne 27. 1. 2011.

3.2 Smluvní pokuta jako samostatný nárok

Na rozdíl od úroku z prodlení smluvní pokuta nepatří mezi příslušenství pohledávky²⁵, ale je samostatným majetkovým nárokem. Jedním z důsledků tohoto rozdílu je, že smluvní pokutu nelze na rozdíl od úroku soudním rozhodnutím přiznat „do budoucna“. Názor NS na konkrétní skutečnost, která je pro přiznání smluvní pokuty soudem rozhodná, se však vyvíjel, a to i v rámci téhož případu, o kterém NS jakožto dovolací soud rozhodoval (prozatím) již dvakrát. Nejprve NS za rozhodnou skutečnost určil zahájení řízení, když podle něj „nárok na smluvní pokutu navíc může být oprávněně uplatněn pouze do podání žaloby, ve zbytku by měl být zamítnut“ a „výrok soudu tedy nelze formulovat obdobně jako u příslušenství pohledávky – do zaplacení“²⁶. V rámci dalšího dovolacího řízení v téže věci již připustil, že žalobce může požadovat smluvní pokutu ve výši splatné ke dni, kdy soud o žalobě rozhodne²⁷. Svoje předchozí rozhodnutí pak vysvětlil tím, že žalobce žalovaného tehdy údajně k úhradě smluvní pokuty za období po zahájení soudního řízení dostatečným způsobem nevyzval, zatímco nyní již ano. I přes výše uvedené však lze očekávat, že od v názoru, dle kterého smluvní pokutu soudním rozhodnutím nelze přiznat „do budoucna“, se NS v dohledné době neodkloní.

Fakt, že smluvní pokuta není příslušenstvím pohledávky, také umožňuje v případě prodlení s jejím placením požadovat z částky smluvní pokuty též úrok z prodlení podle § 517 odst. 2 OZ²⁸, zatímco úročení příslušenství, tedy i braní „úroků z úroků“²⁹ (smluvních i z prodlení), obecně teorie ani praxe nepřipouští³⁰.

Tato vlastnost smluvní pokuty má dále vliv i na výši soudního poplatku. Stanovení výše soudních poplatků je totiž odvislé od výše základu (tím je obecně cena, popř. hodnota předmětu řízení), a to bez příslušenství³¹ (tedy i úroku z prodlení). Bude-li tedy

²⁵ § 121 odst. 3 OZ: „Příslušenstvím pohledávky jsou úroky, úroky z prodlení, poplatek z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním.“

²⁶ 32 Cdo 3853/2007 ze dne 10. 1. 2008.

²⁷ 23 Cdo 4799/2010 ze dne 26. 4. 2011.

²⁸ „Jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění úroky z prodlení, není-li podle tohoto zákona povinen platit poplatek z prodlení; vyšší úroků z prodlení a poplatku z prodlení stanoví prováděcí předpis.“

²⁹ Tzv. anatocismus.

³⁰ Viz rozhodnutí velkého senátu obchodního kolegia NS 35 Odo 101/2002 ze dne 24. 3. 2004.

³¹ V souladu s § 6 odst. 1 zákona č. 49/1991 Sb., o soudních poplatcích „cena příslušenství předmětu řízení tvoří základ poplatku jen v případech, je-li příslušenství samostatným předmětem řízení.“

smluvní pokuta žalobcem spolu s jistinou požadována, ovlivní výši základu a tím většinou i výši vyměřeného soudního poplatku.

Celá situace je samozřejmě o to složitější v případech, kdy pro nepoužití zákonných pojmů není zcela zřejmé, co vlastně smluvní strany zamýšlely sjednat – např. zda si pod pojmem „penále“ představovaly úrok z prodlení či smluvní pokutu (viz 5.1.1 Srozumitelnost při stanovení smluvní pokuty).

3.3 Promlčení

Minimálně v soudní praxi panuje přesvědčení, že *„je-li smluvní pokuta sjednána procentní sazbou z dlužné částky za každý den prodlení, běží promlčecí doba u každého jednotlivého práva na smluvní pokutu samostatně³²“*, tedy že nárok na takto stanovenou smluvní pokutu vzniká znovu každý jednotlivý den a že takto stanovená smluvní pokuta tvořená vlastně spoustou „drobných“ smluvních pokut se (na rozdíl od úroku z prodlení) nepromlčuje jako celek. Tento přístup pak teoreticky umožňuje situaci, kdy sice u hlavního závazku lze úspěšně namítat uplynutí promlčecí doby, avšak i přesto lze požadovat a soudem přiznat (není-li taktéž promlčená a to není namítáno) smluvní pokutu (resp. její část), která zajišťuje nyní již promlčený závazek.

To však z pohledu dlužníka znamená významnou hrozbu³³, pro kterou je celou situaci záhodno korigovat již zmiňovanou vlastností smluvní pokuty, a sice její akcesoritou, a vymahatelnost smluvní pokuty vázané na délku prodlení (bude-li promlčení dlužníkem namítnuto) omezit, resp. její růst ukončit, a to počínaje okamžikem promlčení hlavního závazku tak, aby se smluvní pokuta – vzhledem k tomu, že se nepromlčuje jako celek – nemohla za dlužníkem táhnout „do nekonečna“.

3.4 Vztah k úroku z prodlení

Vztah úroku z prodlení a smluvní pokuty (obzvláště je-li určená procentní sazbou a v závislosti na délce prodlení) stojí za pozornost ať již co se týče jejich souběhu, vlivu úroku na přiměřenost výše smluvní pokuty či kvůli pokusům věřitelů si ve vztazích se

³² 33 Cdo 2637/2008 ze dne 27. 1. 2011.

³³ Na problém upozorňuje i T. Sedláček in SEDLÁČEK, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení, Právní rádce, 2006, č. 5, str. 25 – 27. Dostupný také na <http://pravniradce.ihned.cz/c1-18556110-promlцени-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>.

spotřebitelem či jiným nepodnikatelem smluvní pokutou vykompenzovat nemožnost sjednání úroku z prodlení v jiné než zákonné výši.

3.4.1 Souběh úroku z prodlení a smluvní pokuty

Souběh zákonného nároku na úrok z prodlení a smluvně sjednané smluvní pokuty vázané na porušení povinnosti platit včas řádně své dluhy je soudy v současné době obecně akceptován i přes skutečnost, že jak smluvní pokuta, tak úrok z prodlení jako jednu ze svých funkcí plní i funkci paušalizované náhrady škody³⁴. V rámci odůvodnění soudních rozhodnutí pak bývá zpravidla poukazováno na rozdíl mezi úrokem z prodlení a smluvní pokutou: tedy na skutečnost, že na rozdíl od smluvní pokuty, u které by právo na náhradu škody převyšující výši smluvní pokuty muselo být mezi stranami výslovně sjednáno, úrok z prodlení věřitele v jeho právu na náhradu škody neomezuje³⁵. Dále na to, že na rozdíl od smluvní pokuty může smluvní úrok postihnout jen prodlení s plněním peněžitého dluhu, a že ze své povahy je plněním opětujícím. A nakonec i na to, že smluvní pokuta je přeci formálně řazena mezi zajišťovací prostředky, což jistě muselo mít nějaký důvod. Tato mnohdy možná poněkud pohodlná řešení však nic nemění na skutečnosti, že smluvní pokuta může být – a často bývá – stanovena tak (nejčastěji procentní sazbou za každý den prodlení), že nakonec obdobným způsobem postihuje porušení téže povinnosti jako úrok z prodlení.

3.4.2 Vliv úroku z prodlení na posouzení výše smluvní pokuty

Jakkoli může být pro soudy sjednání smluvní pokuty konstruované obdobně a postihující stejnou povinnost jako úrok z prodlení v obecné rovině přijatelné, v rámci rozhodování je vždy povinen posoudit, zda součet částek z úroku z prodlení ve spojení s požadavkem částky smluvní pokuty není vzhledem k dané situaci (tedy zejména při

³⁴ § 519 OZ: „Právo věřitele na náhradu škody způsobené prodlením dlužníka není dotčeno; při prodlení s plněním peněžitého dluhu lze však náhradu škody požadovat, jen pokud není kryta úroky z prodlení nebo poplatkem z prodlení.“

³⁵ Právě na tento rozdíl a při zdůraznění toho, že jde o odlišné instituty s odlišnými funkcemi upozorňuje NS ve svém rozhodnutí 33 Odo 47/2002-114 ze dne 4. 3. 2002, v němž souběh úroků z prodlení a smluvní pokuty připouští: „Z uvedených rozdílů právní úpravy smluvní pokuty a úroku z prodlení, dále z toho, že občanský zákoník neobsahuje žádnou právní úpravu o souběhu těchto majetkových sankcí a konečně i z toho, že jde o dva různé právní instituty (smluvní pokuta je zajišťovacím prostředkem a úrok z prodlení zákonným důsledkem prodlení) vyplývá, že sjednají-li si účastníci závazkového vztahu pro případ prodlení se splněním peněžitého závazku, např. zaplacení půjčky, smluvní pokutu, je dlužník povinen v případě prodlení se splněním uvedeného závazku zaplatit věřiteli sjednanou smluvní pokutu a vedle toho i úrok z prodlení ve smyslu ust. § 517 odst. 2 obč. zák. Porušení téže povinnosti je tak sankcionováno dvakrát.“

zohlednění hodnoty a významu zajišťované povinnosti, výše zajišťovaného plnění, závažnosti a délce trvání porušení smluvní povinnosti, objektivně očekávané i skutečně vzniklé škody, charakteru závazkového vztahu, postavení smluvních subjektů, celkové vyváženosti smlouvy atd.) nepřiměřeně vysoký, jinak závadný či zneužívající natolik, že již koliduje s dobrými mravy³⁶. Dojde-li soud k tomuto závěru, měl by se přiklonit k vyslovení neplatnosti sjednané smluvní pokuty, kterou upřednostní před zákonným nárokem na úrok z prodlení.

Rozpor s dobrými mravy ovšem za určitých okolností může působit smluvní pokuta vázaná na délku prodlení i je-li stanovena na pohled neutrálně. Přestože soudy většinou nejsou nakloněny k vyhodnocování smluvních pokut jako nepřiměřených či nemravných je-li jejich celková výše sice značná, avšak stalo-li se tak v důsledku dlouhodobého prodlení povinného, zejména v případech, kdy splnění porušené povinnosti není druhou stranou požadováno, smluvní pokuta ani úrok skutečně vymáhány a celková částka je žalována většinou těsně před uplynutím promlčecí lhůty, mohou vzhledem k okolnostem a pochybnostem o pohnutkách na straně žalobce zaujmout názor odlišný³⁷. V těchto případech totiž mnohdy lze za nemravný považovat buď celý přístup žalobce, čekajícího jen na co nejvyšší příslušenství a smluvní pokutu, či na nemravnost požadavku smluvní pokuty lze usuzovat i jen při porovnání vzniklé škody a celkové výše úroku z prodlení. A to byť by za situace, kdy by k tak dlouhému prodlení nedošlo (tedy nejspíše za situace, kdy by žalobce jen nečekal na moment, kdy sankce dosáhnou zajímavých částek, což se může dít u některých společnostech specializovaných na vymáhání pohledávek), jak výše úroku, tak smluvní pokuta vázaná na prodlení s největší pravděpodobností nemravnými shledány nebyly.

3.4.3 Sjednávání smluvních pokut namísto úroku z prodlení

V současné době platí poměrně široce akceptovaná kogentnost § 517 odst. 2 OZ³⁸ jakožto ustanovení, od něhož sice není zákonem výslovně zakázáno se odchýlit, avšak z

³⁶ Např. 33 Odo 47/2002-114 ze dne 4. 3. 2002.

³⁷ Obdobně IV. ÚS 182/01 ze dne 30. 11. 2001.

³⁸ „Jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění úroky z prodlení, není-li podle tohoto zákona povinen platit poplatek z prodlení; výši úroků z prodlení a poplatku z prodlení stanoví prováděcí předpis.“

jehož povahy vyplývá, že se od něj odchýlit nelze³⁹ (namátkou citujme rozhodnutí NS 33 Odo 1117/2003 ze dne 17. 3. 2005: *"Povaha ustanovení § 517 odst. 2 obč. zák. vylučuje, aby výše úroku z prodlení byla v občanskoprávních vztazích dohodnuta jinak, než stanoví právní předpis, který toto ustanovení provádí⁴⁰."*). Stejně tak je soudy prosazován názor o nemožnosti sjednání úroku z prodlení ve smluvní výši podle § 369 odst. 1 OBZ⁴¹ nejenom se spotřebitelem (zejména jde-li o vztah podřízený režimu OBZ dohodou podle § 262 odst. 1 OBZ), ale i obecně s jakýmkoli nepodnikatelským subjektem⁴² (resp. zřejmě i s podnikatelským subjektem, pokud by smlouva nebyla uzavírána v rámci jeho podnikatelské činnosti) navzdory tomu, že se jejich vztah řídí OBZ, a to z důvodu podřazení úroku z prodlení pod „odpovědnostní závazky“ dle poslední věty § 262 odst. 4 OBZ⁴³.

Současný způsob pro výpočet úroku z prodlení v občanskoprávních vztazích i vztazích obchodních, ve kterých je jednou ze stran nepodnikatel, upravuje nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroku z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku: *„Výše úroku z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro poslední den kalendářního pololetí, které předchází kalendářnímu pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o sedm procentních bodů.“* Oproti předchozímu znění⁴⁴ jde o způsob značně zjednodušený, byť ne tak pružně reagující na měnící se hodnotu peněz v čase, když starší úprava reagovala na proměnlivou výši repo sazby.

³⁹ § 2 odst. 3 OZ: *„Účastníci občanskoprávních vztahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit.“*

⁴⁰ Nutno dodat, že kogentnost ustanovení je možno chápat nejen jako zákaz znevýhodnění dlužníka, ale i jako zákaz znevýhodnění věřitele – podle některých názorů totiž znění § 517 odst. 2 OZ neumožňuje sjednat ani úroky z prodlení v částce nižší, než podle NÚP. Oprávněný se však vždy může rozhodnout úroky z prodlení nepožadovat.

⁴¹ *„Je-li dlužník v prodlení se splněním peněžitého závazku nebo jeho části a není smluvena sazba úroků z prodlení, je dlužník povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení určené ve smlouvě, jinak určené předpisy práva občanského.“*

⁴² Vycházím zejména z poměrně hojného počtu soudy řešených sporů (např. 23 Cdo 2627/2008 ze dne 28. 4. 2010 či 32 Odo 873/2006 ze dne 5. 10. 2008), kdy na straně žalobce stál podnikatel v rámci své podnikatelské činnosti, zatímco na straně žalovaného převážně příspěvkové organizace zřízená státem či územně samosprávním celkem při zajišťování veřejných potřeb (zejména nemocnice).

⁴³ *„(...) Smluvní strana, která není podnikatelem, nese odpovědnost za porušení povinností z těchto vztahů podle občanského zákoníku a na její společné závazky se použijí ustanovení občanského zákoníku.“*

⁴⁴ *„Výše úroků z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou, zvýšené o sedm procentních bodů. V každém kalendářním pololetí, v němž trvá prodlení dlužníka, je výše úroků z prodlení závislá na výši repo sazby stanovené Českou národní bankou a platné pro první den příslušného kalendářního pololetí.“*

Vzhledem k tomu, že repo sazba stanovená ČNB dosahuje aktuálně historicky nejnižších hodnot⁴⁵, pokušení domoci se v případě prodlení dlužníka vyšších částek je zejména u „věřitelů z povolání“ (finančních ústavů, poskytovatelů úvěrů aj.) často veliké. A právě z těchto důvodů některé protřelejší a práva znalejší subjekty v postavení potenciálních věřitelů doplňují či rovnou nahrazují pro ně zanedbatelný příjem z úroku z prodlení ve výši podle NÚP smluvními pokutami vázanými na délku prodlení s vědomím, že soudy se souběhu pokuty s úrokem většinou nikterak nebrání, ba co víc, mnohdy v odůvodnění již vydaných rozhodnutí poskytují ucelenou zásobu argumentů o jejich odlišných funkcích, na níž je možno se v případných sporech odkázat. Jeví se však zvláštním a poněkud formalistickým posuzovat rozdílně situace (spočívající např. ve zpoždění se splátkou úvěru), kdy je účastník povinen hradit částku přesahující výši úroku z prodlení dle NÚP jen proto, že částka „navíc“ je ve smlouvě označena za smluvní pokutu, na rozdíl od situace, kdy stejná částka je označena za úrok z prodlení ve smluvní výši⁴⁶. Jakkoli lze argumentovat některými odlišnými funkcemi úroku z prodlení a smluvní pokuty i tím, že co se týče jejich funkce společné (a sice paušalizované náhrady škody), smluvní pokuta bez dalšího na rozdíl od úroku omezuje možnost domáhat se náhrady škody ji přesahující, na místě by v těchto případech měla být zvýšená ostražitost zejména s ohledem na možné obcházení zákona. Důraz by měl být kladen především na objektivní a předvídatelnou výši škody, která porušením povinnosti hradit dluh včas a řádně danému věřiteli může vzniknout, a to i třeba s ohledem na obvyklou délku trvání prodlení ostatních účastníků obdobných závazkových vztahů, které uzavírá. Bude tedy nutné zkoumat úmysl stran a případnou snahu obejít kogentní úpravu úroku z prodlení využitím smluvní pokuty posoudit jako neplatnou.

V rozhodování soudů v této oblasti lze vysledovat značně odlišné tendence, ať již jde přímo o jakýsi návod věřitelům, kterak dlužníka za jeho prodlení postihnout citelněji (např. NS v rozhodnutí ze dne 17. 3. 2005 33 Odo 1117/2003: *„Pokud měla dovolatelka v posuzované věci v úmyslu zakotvit ve smlouvě pro případ nikoli včasného vrácení půjčky citelnější sankci, než jakou v neprospěch žalovaného představuje úrok z prodlení*

⁴⁵ K vývoji repo sazby viz http://www.cnb.cz/cs/faq/vyvoj_repo_historie.txt.

⁴⁶ Podobný názor vyjádřil Z. Kovařík in KOVAŘÍK, Z.: Smluvní pokuta, Právní rozhledy, 1999, č. 9, str. 454 - 466, byť zde své představy rozvíjel spíše pod premisou dispozitivnosti § 517 odst. 2 OZ: *„Pokud jde o předpis kogentní, nebylo by jistě přípustné zákonný příkaz nebo zákaz obejít jen tím, že na místo k úrokům uchýlí se účastníci konkrétního závazkového vztahu ke smluvní pokutě.“*

v zákonné výši, nic jí nebránilo za tímto účelem využít institutu smluvní pokuty a naplnit tím jeho funkci.“), nutnost přihlížet při posuzování nepřiměřenosti či nemravnosti smluvní pokuty k výši úroku z prodlení ve výši dle NÚP⁴⁷, či rovnou přesvědčení o tom, že stanovení smluvní pokuty pomocí denní sazby za každý den prodlení je obcházením kogentní úpravy obsažené v § 517 odst. 2 OZ⁴⁸.

⁴⁷ 33 Odo 77/2002-83 ze dne 28. 2. 2002.

⁴⁸ Rozhodnutí KS v Českých Budějovicích sp. zn. 8 Co 2675/96 ze dne 13. 3. 1997.

4. Úprava smluvní pokuty

4.1 Úprava v občanském zákoníku

Smluvní pokuta v občanskoprávních vztazích byla do pátého oddílu, hlavy první a osmé části zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, jako jeden z prostředků zajištění závazků (vedle ručení, dohody o srážkách ze mzdy, zástavní smlouvy, zajištění závazku převodem práva, zajištění postoupením pohledávky, jistoty a uznání dluhu) zakotvena – podle důvodové zprávy pouze tzv. překlenovací – novelou OZ č. 509/1991 Sb. s účinností k 1. 1. 1992.

§ 544

(1) Sjednají-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda.

(2) Smluvní pokutu lze sjednat jen písemně a v ujednání musí být určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení.

(3) Ustanovení o smluvní pokutě se použijí i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem (penále).

§ 545

(1) Nevyplývá-li z ujednání o smluvní pokutě něco jiného, je dlužník zavázán plnit povinnost, jejíž splnění bylo zajištěno smluvní pokutou, i po jejím zaplacení.

(2) Věřitel není oprávněn požadovat náhradu škody způsobené porušením povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta, jestliže z ujednání účastníků o smluvní pokutě nevyplývá něco jiného. Věřitel je oprávněn domáhat se náhrady škody přesahující smluvní pokutu, jen když to je mezi účastníky dohodnuto.

(3) Nevyplývá-li z dohody něco jiného, není dlužník povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti nezavinil.

4.2 Úprava v obchodním zákoníku

4.2.1 Úprava v obchodním zákoníku

Jak je zmíněno hned v jeho prvním ustanovení⁴⁹, OBZ je úpravou speciální, kterýžto status jí při úpravě závazkových vztahů poskytuje poměrně širokou škálu přístupu: zatímco v některých případech stanovuje poměrně svébytnou a samostatnou úpravu, v jiných se výslovně nadbytečně vyčerpávající úpravy zříká (což se na první pohled projevuje zejména nadpisy „Některá ustanovení“) a vyhrazuje si „pouze“ stanovení další úpravy potřebné nad rámec občanskoprávních předpisů či úpravy od nich odchylné.

Druhým přístupem se vyznačuje právě úprava smluvní pokuty, kterou v OBZ nalezneme v jeho třetí části, hlavě první, dílu VI (Zajištění závazku) a oddílu 2 neboli v „Některých ustanoveních o smluvní pokutě“:

§ 300

Okolnosti vylučující odpovědnost (§ 374) nemají vliv na povinnost platit smluvní pokutu.

§ 301

Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, a to až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. K náhradě škody vzniklé později je poškozený oprávněn do výše smluvní pokuty podle § 373 a násl.

§ 302

Odstoupení od smlouvy se nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty.

4.2.2 Obchodní závazkové vztahy

Na tzv. obchodní závazkové vztahy se vztahuje úprava části třetí OBZ. V souladu s § 1 odst. 2 jde o úpravu speciální, kdy se úprava OZ použije pouze subsidiárně v případech, kdy OBZ danou otázku neřeší.

⁴⁹ § 1 odst. 2 OBZ: „Právní vztahy uvedené v odstavci 1 se řídí ustanoveními tohoto zákona. Nelze-li některé otázky řešit podle těchto ustanovení, řeší se podle předpisů práva občanského. Nelze-li je řešit ani podle těchto předpisů, posoudí se podle obchodních zvyklostí, a není-li jich, podle zásad, na kterých spočívá tento zákon.“

Za obchodní závazkové vztahy jsou v souladu s § 261 OBZ považovány závazkové vztahy:

- mezi podnikateli, jestliže při jejich vzniku je zřejmé s přihlédnutím ke všem okolnostem, že se týkají jejich podnikatelské činnosti (§ 261 odst. 1 OBZ).
- mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti a státem nebo samosprávnou územní jednotkou, jestliže se týkají zabezpečování veřejných potřeb (§ 261 odst. 2 OBZ).
- vyjmenované v 261 odst. 3 OBZ, a to bez ohledu na povahu účastníků.
- akcesorické, které vznikají při zajištění plnění závazků ve výše uvedených závazkových vztazích.

§ 262 OBZ však umožňuje prostřednictvím písemné dohody podřídit režimu obchodního zákoníku i vztahy, které by kvůli povaze své nebo svých účastníků mezi obchodní závazkové vztahy jinak nespádaly. Dít by se tak mělo dostatečně určitým, srozumitelným a výslovným projevem vůle obou stran, neboť na relevanci pouhé zmínky v nadpisu formulářové smlouvy o tom, že smlouva je uzavřena podle vybraných ustanovení obchodního zákoníku, hledí soudy značně rozdílně: viz srovnání rozhodnutí NS 33 Cdo 1962/98 ze dne 29. 6. 2000 a 33 Odo 15/2001 ze dne 21. 5. 2001, která byla vydána v rozmezí období kratší roku. V obou šlo o spory ze smlouvy o dílo mezi podnikatelem v prodlení a nepodnikatelem, kdy pro správné právní posouzení věci bylo nutné nejprve vyřešit otázku platnosti volby podřízení závazkového vztahu režimu OBZ podle § 262 odst. 1 OBZ, která mohla spočívat pouze v nadpisu v záhlaví smlouvy („*Smlouva o dílo uzavřená podle § 536 a násl. obchodního zákoníku*“). Zatímco v rozhodnutí 33 Cdo 1962/98 ze dne 29. 6. 2000 NS s důrazem na výslovný projev vůle účastníků rozhodl, že „*pouhý nadpis předmětné formulářové smlouvy nesplňuje podmínky, které vyžaduje ustanovení § 262 obchodního zákoníku*“, v rozhodnutí 33 Odo 15/2001 ze dne 21. 5. 2001 senát téhož složení a téhož soudu s (otázkou je nakolik příhodným) odkazem na to, že jde o postup „v obchodním styku obvyklý“ obdobný pokus o podřízení vztahu režimu OBZ považoval za platný.

Z vlastní zkušenosti mohu říct, že podpis smlouvy, která obsahuje pouze obdobnou zmínku v nadpise o tom, že se právní vztah bude řídit obchodním zákoníkem,

nepředstavuje z hlediska velké části spotřebitelů informovanou volbu. Ti se totiž velmi často domnívají, že obchodní zákoník je předpis, který se na jimi uzavírané smlouvy vztahuje tak jako tak vždy, když nakupují „v obchodě“ či uzavírají obdobné smlouvy. Nedostatečné právní vědomí by sice bez dalšího nejspíše nebylo odstraněno ani v případech, kdy by o režimu OBZ padaly zmínky i dále, v samotném těle smlouvy, pouhý nadpis však většinou za dostačující projev vůle považovat nelze. Při uzavírání smluv se spotřebiteli je tudíž nutné klást zvýšený důraz na možnost učinění skutečně informované volby „průměrného“ spotřebitele a při posuzování platnosti dohody o volbě režimu OBZ např. i přihlídnout k předmluvní aktivitě podnikatele s ohledem na žádoucí vyváženost práv a povinností smluvních stran závazkového vztahu.

Přes hrozbu neplatnosti dohody o volbě režimu OBZ v případech, kdy má za následek zhoršení postavení strany, která není podnikatelem, je možnost podřídit závazkový vztah režimu OBZ v praxi poměrně široce využívána i ve smlouvách se spotřebiteli. Důvodem může být výhodnější úprava nabytí vlastnického práva při eventualitě koupě věci cizí⁵⁰ zejména při bazarovém prodeji, či třeba mylný předpoklad, že podřízení smlouvy režimu OBZ umožní věřiteli stanovit úrok z prodlení v jiné než zákonné výši podle NÚP v případě prodlení dlužníka-nepodnikatele.

Právě ve smlouvách se spotřebitelem, tedy s fyzickou osobu⁵¹, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání, je však nutné před hodnocením toho, zda volba režimu OBZ zhoršuje či nezhoršuje její právní postavení nejprve nutné stanovit, v jakém rozsahu vůbec bude úprava OBZ na závazkový vztah aplikována. V mnohých případech je totiž pro spotřebitele výhodnější (a tudíž v souladu s § 262 odst. 4 OBZ nezbytné) namísto úpravy OBZ aplikovat ustanovení OZ nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích či jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele. Mezi ustanovení spotřebiteli prospěšná, kterým je potřeba dát přednost před úpravou v OBZ, již soudy zařadily např.

⁵⁰ § 446 OBZ: „Kupující nabývá vlastnické právo i v případě, kdy prodávající není vlastníkem prodávaného zboží, ledaže v době, kdy kupující měl vlastnické právo nabýt, věděl nebo vědět měl a mohl, že prodávající není vlastníkem a že není ani oprávněn zbožím nakládat za účelem jeho prodeje.“

⁵¹ Resp. za jistých okolností i s právnickou osobou, jde-li o smlouvy uzavřené před 1. 8. 2010, tedy účinností novely OZ č. 155/2010 Sb.

úpravu institutu promlčení dle OZ⁵², za zneužívající klauzuli je obecně možno považovat např. určení místní příslušnosti soudu (tzv. prorogaci podle § 89a OSŘ) v sídle prodejce či poskytovatele služby, ledaže by snad byla individuálně sjednána⁵³.

Komentář k obchodnímu zákoníku autorů Štenglové, Plívy, Tomsy a kol. však příhodně upozorňuje na to, že nelze pouze z obou úprav „vzobit“ fragmenty úprav, které nejvíc vyhovují spotřebiteli, nýbrž je nutné „*hodnotit postavení této strany z hlediska celkového dopadu režimu obchodního zákoníku na daný vztah s uvážením zvláštních smluvních ustanovení sjednaných v daném případě na základě široké dispozitivnosti úpravy závazkových vztahů v obchodním zákoníku*“⁵⁴. Opačný přístup, tedy pouhý sběr té pro spotřebitele nejvýhodnější úpravy (tedy pravděpodobně jakýsi spotřebitelský „best of“ z OZ, OBZ a ZoS), by i v případě jen průměrně složitého závazku nutně vedl k nepřijatelné fragmentarizaci (ad absurdum lze nastínit situaci, kdy pro spotřebitele výhodnější jsou u stejného institutu různé odstavce tu v OZ, tu v OBZ), nekonzistentnosti i vnitřní rozpornosti úpravy. Navíc si lze jen obtížně představit spotřebitele s takovou vyjednávací silou, který by si takto výhodné podmínky dokázal prosadit.

Nutno však dodat, že povinnost přednostní aplikace obecně „prospotřebitelských“ předpisů platí nejen při volbě režimu OBZ podle § 262 odst. 1, ale vůbec v případech, kdy je účastníkem obchodních závazkových vztahů spotřebitel, tedy i v případech tzv. absolutních obchodů podle § 261 odst. 3 OBZ.

Vzhledem k poměrně hojnému počtu takovýchto smluv je tedy důležitou otázkou, který zákon se v případě, kdy je účastníkem obchodního závazkového vztahu spotřebitel (ať již v rámci tzv. absolutních obchodů, nebo v důsledku volby režimu OBZ), bude vztahovat na sjednanou smluvní pokutu? Každá úprava má své výhody a nevýhody: pokud by smluvní pokuta podléhala úpravě OBZ, soudu by se dostalo silného práva

⁵² Např. v rozhodnutí 33 Cdo 4865/2009 ze dne 30. 11. 2010 NS vyslovil názor shrnutý v právní větě: „*Za situace, kdy předmětem podnikání účastníka právního vztahu není žádná z činností spojená s předmětem závazkového vztahu mezi ním a dalším podnikatelem a nejde ani o tzv. absolutní obchod ve smyslu § 261 odst. 3 obch. zák., se posuzování námítky promlčení práva zřízeného k zajištění pohledávky ze závazkového vztahu mezi těmito podnikateli (např. smluvní pokuty) řídí občanským zákoníkem.*“

⁵³ Rozhodnutí ESD C-240/98 Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero ze dne 27. 6. 2000.

⁵⁴ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol.: Obchodní zákoník, komentář, 13. vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, str. 903.

nepřiměřeně vysokou pokutu snížit (výše smluvní pokuty by tedy nemusela dosáhnout až intenzity rozporu s dobrými mravy tak, jak to pro soudní zásah vyžaduje úprava OZ), na druhou stranu by spotřebitel v případě porušení povinnosti odpovídal bez ohledu na zavinění (nebylo-li by sjednáno jinak), což sice lze u závazkového vztahu dle režimu OZ nyní sjednat také, dispozitivní úprava však preferuje odpovědnost vázanou na zavinění.

Přestože § 262 odst. 3 OBZ⁵⁵ nabízí ohledně úpravy zajištění závazků zdánlivě poměrně snadné řešení (tedy zahrnutí smluvní pokuty v souladu s jejím zařazením v OZ i OBZ mezi zajišťovací prostředky) ve prospěch OBZ, aplikace ustanovení OBZ se vůči spotřebiteli s ohledem na princip objektivní odpovědnosti může v konkrétním případě jevit poměrně tvrdá⁵⁶. Navíc nelze odhlédnout ani od jednoho z hlavních důvodů, pro který bývá sjednávána smluvní pokuta, a sice za účelem usnadnění prokazování vzniku, vyčíslení a vymáhání náhrady škody. Přitom podle § 262 odst. 4 OBZ „(...) *Smluvní strana, která není podnikatelem, nese odpovědnost za porušení povinností z těchto vztahů podle občanského zákoníku (...).*“ Náhrada škody způsobená spotřebitelem se tedy řídí úpravou OZ navzdory režimu, kterému závazkový vztah podléhá⁵⁷. Mělo by to být s paušalizovanou náhradou škody jinak? Výsledné posouzení bude záležet především na tom, zda se soud v daném případě přikloní spíše (v souladu s dosavadním členěním obou předpisů) k chápání smluvní pokuty jako zajišťovacího prostředku⁵⁸, či jejímu chápání jako tzv. paušalizované náhradě škody.

Dosavadní judikatura neposkytuje jednoznačnou odpověď, navíc se této otázce věnuje spíše v rámci dodatečných, teoretických úvah⁵⁹. Spor, ve kterém by šlo

⁵⁵ „*Touto částí zákona se řídí i vztahy vzniklé při zajištění závazků ze smluv, pro něž si strany zvolily použití tohoto zákona podle odstavce 1, jestliže osoba poskytující zajištění s tím projeví souhlas nebo v době vzniku zajištění ví, že zajišťovaný závazek se řídí touto částí zákona.*“

⁵⁶ Přes zmíněnou dispozitivnost úpravy v OZ a jakkoli NOZ v úpravě smluvní pokuty dispozitivně zakotvuje jednotný princip objektivní odpovědnosti i pro současné občanskoprávní závazkové vztahy.

⁵⁷ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol.: *Obchodní zákoník, komentář*, 13. vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, str. 903.

⁵⁸ Proti čemuž stojí i plánované zařazení smluvní pokuty v chystaném občanském zákoníku spolu s uznáním dluhu mezi tzv. prostředky utvrzení dluhu a vyjádření z důvodové zprávy: „*Uznání dluhu, ani smluvní pokuta totiž hospodářsky nezajišťují pohledávku věřitele, třebaže mu poskytují jiné výhody.*“

⁵⁹ K názoru, že co se týče úpravy smluvní pokuty v případě, kdy se na závazkový vztah s nepodnikatelem vztahuje OBZ, je nutné upřednostnit úpravu v OZ, se NS přiklonil v rozhodnutí 31 Cdo 2707/2007 ze dne 14. 10. 2009: „*Smluvní pokuta sjednaná v nepřiměřené výši je zpravidla v rozporu s dobrými mravy. V obchodních závazkových vztazích se ustanovení o smluvní pokutě upravená v § 300 až 302 od 1. 1. 2001 v důsledku novelizace § 262 odst. 4 obch. zák. vztahují pouze na situace, kdy závázaným je podnikatel, tedy profesionál, který si musí být vědom hospodářského rizika v případě sjednání smluvní pokuty.*“

především o otázku (ne)aplikace úpravy smluvní pokuty OBZ na nezaviněné porušení povinnosti spotřebitelem (tedy situací, kdy by byl spotřebitel povinen platit smluvní pokutu zásadně pouze proto, že závazkový vztah, kterého je účastníkem, se řídí – zejména na základě dohody podle § 262 odst. 1 OBZ – jiným předpisem, než by se řídil bez tohoto úkonu), se dohledat nepodařilo.

4.3 Odlišnosti v úpravě podle OZ a OBZ

Rozdíly úpravy OBZ oproti úpravě v OZ spočívají jednak v povinnosti platit smluvní pokutu v případě porušení dané povinnosti bez ohledu na zavinění (jde o objektivní odpovědnost), jednak v právu soudu nepřiměřeně vysokou pokutu s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti snížit (moderovat), a to až na úroveň v době rozhodování soudu skutečně vzniklé škody. V případě, že by účastníci shledávali objektivní odpovědnost za porušení povinnosti příliš přísnou, mohou v souladu s § 263 odst. 1 OBZ dispozitivní úpravu nahradit, popř. ji vyloučit s tím, že se uplatní úprava dle OZ. Právo soudu nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu snížit však již smluvně vyloučit nemohou.

4.3.1 Moderační právo soudu v obchodních závazcích

Jakkoli doslovný výklad § 301 OBZ⁶⁰ může vést k závěru, že při moderaci smluvní pokuty musí soud „k hodnotě a významu zajišťované povinnosti“ povinně přihlédnout až ve fázi, kdy už rozhoduje o samotném snížení smluvní pokuty, tedy v momentě, kdy již smluvní pokutu (na základě kritérií ponechaných jeho uvážení) shledal nepřiměřenou, je nutné hodnotě a významu zajišťované povinnosti v úvahách soudu přisuzovat klíčovou roli již při vyhodnocování samotné nepřiměřenosti (a tím spíše i mravnosti) smluvní pokuty⁶¹.

Mezi dalšími důvody, které mohou vést soud k názoru o nepřiměřenosti smluvní pokuty, může být nevyváženost práv a povinností stran, která jde často ruku v ruce s odlišnou hospodářskou silou účastníků závazkového vztahu, charakter zavinění či

⁶⁰ „Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, a to až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. K náhradě škody vzniklé později je poškozený oprávněn do výše smluvní pokuty podle § 373 a násl.“

⁶¹ Obdobně in PATĚK, D.: Moderace smluvní pokuty dle Nejvyššího soudu (kritický pohled), Obchodní právo, 2010, č. 2, str. 3.

smluvená možnost požadovat kromě smluvní pokuty i náhradu škody či náhradu škody smluvní pokutu přesahující⁶². Kritériem pro posuzování nepřiměřenosti smluvní pokuty (a stejně tak ani vodítkem při určování rozsahu jejího snižování) by však neměly být osobní, majetkové či sociální poměry žalovaného⁶³.

Samozřejmostí by mělo být zkoumání nepřiměřenosti výše smluvní pokuty v souvislosti s dalšími nároky, které oprávněnému v souvislosti s porušením téže povinnosti vznikají nebo by jinak vznikly, jako např. úrok z prodlení nebo nárok na vzniklou škodu.

Pokud soud dospěje k závěru, že nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu je třeba snížit⁶⁴, zbývá rozhodnout, v jakém rozsahu tak učiní, zákon totiž stanoví v zásadě jen dolní limit, když umožňuje smluvní pokutu moderovat „až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti“, a povinnost (nyní již výslovně stanovenou zákonem) přitom přihlídnout „k hodnotě a významu zajišťované povinnosti“⁶⁵. Skutečnost, že oprávněné straně v důsledku porušení povinnosti nevznikla škoda pak není bez dalšího automatickým důvodem pro moderaci smluvní pokuty, je však žádoucí klást důraz na to, zda při sjednávání smluvní pokuty byl vznik škody v souvislosti s porušovanou povinností objektivně očekávatelný. Bylo-li tomu tak, může být výjimečná absence škody skutečností, ke které soud přihlídně při samotné moderaci. Obdobně lze při moderaci smluvní pokuty zohlednit výši úroku z prodlení, který si mohou strany obchodních závazkových vztahů zpravidla sjednat v jiné výši než podle NÚP⁶⁶. Na rozdíl od soudní praxe, která má stále sklony rozlišovat mezi „důvody (dostatečnými) pro moderaci“ a „důvody, ke kterým se přihlíží až při moderaci“ jsem toho názoru, že za určitých okolností i pouhá samotná absence škody či vztah smluvní pokuty k úroku z prodlení (ať již jde o úrok skutečně požadovaný nebo pouhou relaci jeho zákonné výše k požadované smluvní pokutě⁶⁷) mohou být i jediným rozhodným

⁶² Další důvody podrobně rozebírá R. Nováček in NOVÁČEK, R.: Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu, Právní rozhledy, 2002, č. 3, str. 116 – 120.

⁶³ 23 Cdo 1646/2007 ze dne 30. 4. 2009.

⁶⁴ Rozporně přijímané východisko pro činnost soudů v oblasti uplatňování moderačního práva v obchodních závazkových vztazích je obsaženo v rozhodnutí 32 Cdo 3853/2007 ze dne 10. 1. 2008, v němž NS vyjádřil své přesvědčení o charakteru moderačního práva soudu nikoli jako „práva“ (jak by svědčilo z jeho označení), když z § 301 OBZ dovodil obligatorní povinnost soudu posuzovat existenci podmínek pro moderaci výše smluvní pokuty i bez návrhu.

⁶⁵ § 301 OBZ.

⁶⁶ 32 Cdo 1002/2008 ze dne 9. 4. 2009.

⁶⁷ 33 Odo 77/2002-83 ze dne 28. 2. 2002.

důvodem pro moderaci smluvní pokuty (a v občanskoprávních závazkových vztazích za současné úpravy dokonce důvodem pro prohlášení smluvní pokuty za neplatnou pro rozpor s dobrými mravy), nikoli pouze korektivem její výše.

4.3.2 Moderační právo soudu v občanskoprávních závazcích

Absenci práva soudu snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu v občanskoprávních závazkových vztazích lze chápat jako závažný nedostatek a především neodůvodnitelný rozdíl oproti úpravě závazkových vztahů obchodních⁶⁸. K situaci vyžadující a zároveň umožňující zásah soudu tak v případě občanskoprávních vztahů může dojít jen zřídkakdy, resp. nejčastěji až v momentě, kdy výše smluvní pokuty dosáhne takové intenzity, že se dostane do rozporu s dobrými mravy a je tudíž z toho důvodu sjednána neplatně.

V názoru na nemožnosti moderace smluvní pokuty v občanskoprávních vztazích se shoduje nauka⁶⁹ i soudní praxe⁷⁰. Ta se přesto občas s nemožností moderovat nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty pokouší vypořádat po svém, někdy za využití zmíněného rozporu s dobrými mravy, jindy vynalézavějšími cestami, které však mnohdy narazí na nepochopení vyšších instancí. V rozhodnutí NS 33 Cdo 296/2008 ze 12. 1. 2010 tak dovolací soud odmítl postup, kterým soudy nižšího stupně fakticky moderovaly smluvní pokutu tím, že ji shledaly v rozporu s dobrými mravy jen „zčásti“ a žalobci přiřkly odpovídající, „mravnou“ část smluvní pokuty⁷¹. V nálezu I. ÚS 2862/07-1 ze dne 5. 11. 2008 pak pro změnu ÚS (přes svou nechuť zabývat se otázkou nákladů řízení, neboť dle jeho názoru rozhodnutí o nich zásadně „nedosahují

⁶⁸ Přestože lze předpokládat často řádově vyšší částky sjednávaných smluvních pokut právě v obchodních vztazích, subjektivní dopady na situaci účastníků obou typů závazkových vztahů lze považovat min. za srovnatelné. Při snaze vysvětlit rozdílnost úprav je občas poukazováno na odlišně koncipovanou odpovědnost za porušení povinnosti vázané na smluvní pokutu. Úprava týkající odpovědnosti je ovšem v obou úpravách dispozitivní, soudu ale právo moderovat smluvní pokutu podle OBZ zůstává (a naopak ho nezískává, odchýlí-li se účastníci od úpravy v OZ), i pokud si účastníci ohledně porušení povinnosti sjednají jinou formu odpovědnosti.

⁶⁹ Viz např. ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, str. 1069. ELIÁŠ, K. a kol. (in ELIÁŠ, K. a kol.: Občanský zákoník: Velký akademický komentář, 2. svazek, 2. vydání, Praha: Linde Praha a. s., 2008, str. 1569-1570) sice nabízí teoretický postup pro moderaci smluvní pokuty, připouští však, že praxe je co se týče nemožnosti moderace dosti jednotná.

⁷⁰ Viz např. 28 Cdo 1687/2006 nebo 33 Odo 875/2005

⁷¹ Obdobně v rozhodnutí 33 Odo 805/2005 ze dne 21. 3. 2007 NS odmítl postup, kterým soudy – navzdory tomu, že smluvní pokutu posoudily jako platně sjednanou – nárok ze smluvní pokuty za určité období zamítly z důvodu rozporu s dobrými mravy, neboť dle dřívějšího rozhodnutí již podle nich byla ze stejné smluvní pokuty za jiné období přiznána dostatečná částka.

intenzity opodstatňující porušení základních práv a svobod⁷²“) odsoudil pokus krajského soudu neúspěšně straně sporu o smluvní pokutu alespoň trochu kompenzovat dopady nepříznivého rozhodnutí pomocí rozhodnutí o náhradě nákladů řízení⁷³.

4.4 Úprava v novém občanském zákoníku

V novém občanském zákoníku vyhlášeném pod č. 89/2010 Sb. nalezneme ustanovení o smluvní pokutě v části čtvrté (Relativní majetková práva), Hlavě I (Obecná ustanovení o závazcích), Dílu 8 (Zajištění a utvrzení dluhů), Oddíle 3 (Utvrzení dluhů):

§ 2048

Ujednájí-li strany pro případ porušení smluvené povinnosti smluvní pokutu v určité výši nebo způsob, jak se výše smluvní pokuty určí, může věřitel požadovat smluvní pokutu bez zřetele k tomu, zda mu porušením utvrzené povinnosti vznikla škoda. Smluvní pokuta může být ujednána i v jiném plnění než peněžitém.

§ 2049

Zaplacení smluvní pokuty nezavazuje dlužníka povinnosti splnit dluh smluvní pokutou utvrzený.

§ 2050

Je-li ujednána smluvní pokuta, nemá věřitel právo na náhradu škody vzniklé z porušení povinnosti, ke kterému se smluvní pokuta vztahuje.

§ 2051

Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud na návrh dlužníka snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti až do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí porušením té povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. K náhradě škody, vznikne-li na ni později právo, je poškozený oprávněn do výše smluvní pokuty.

§ 2052

Ustanovení o smluvní pokutě se použijí i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem (penále).

⁷² Např. nález IV. ÚS 323/05 ze dne 11. 7. 2006 či I. ÚS 1126/07 ze dne 22. 11. 2007.

⁷³ Konkrétně skrz § 150 OSŘ: „Jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele, nemusí soud výjimečně náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti přiznat.“

Nová úprava zejména sjednotí úpravu pro občanskoprávní i obchodní závazkové vztahy. Pozitivním rysem sjednocení je zejména zakotvení práva soudu s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu až do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí, kteréžto právo je za současné úpravy soudům poněkud nepochopitelně přiznáváno jen u závazkových vztahů obchodních. Přestože totožná úprava velmi pravděpodobně nesmaže rozdíly v kritériích hodnocení a přístupu soudů k nepřiměřeně vysokým či nemravným smluvním pokutám v občanskoprávních a obchodních závazkových vztazích (už proto, že podnikatelská soutěž „snese víc“), bude stávající judikatura ohledně moderace nepřiměřeně vysokých smluvních pokut (viz 4.3.1 Moderační právo soudu v obchodních závazcích) do určité míry přenositelná i pro občanskoprávní závazkové vztahy „utvrzené“ smluvní pokutou.

K úpravě podle OBZ se pak sjednocující úprava NOZ přiklonila i co se týče principu objektivní odpovědnosti za porušení povinnosti bez ohledu na zavinění. NOZ navíc oproti stávající úpravě slibuje účastníkům při sjednávání závazkových vztahů větší volnost než mají doposud⁷⁴. Sledovat, jak se s novou úpravou vypořádá praxe, bude nepochybně velmi podnětným zážitkem.

⁷⁴ Z důvodové zprávy k NOZ (<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=362>).

5. Stanovení smluvní pokuty

5.1 Podstatné náležitosti

5.1.1 Srozumitelnost

Přestože úprava smluvní pokuty jak v OZ, tak OBZ není nikterak rozsáhlá (dohromady jde o pouhých pět paragrafů) a ani příliš komplikovaná, je nutné se připravit na to, že v praxi se snahy o její sjednání mnohdy odchyľují od představ zákonodárce (potažmo pak komentářové literatury), a to často už v tak základní rovině, jako je ta terminologická. To se samozřejmě odráží na srozumitelnosti celého právního úkonu a s tím spojené možnosti právní úkon správně subsumovat právě pod ustanovení o smluvní pokutě.

Podle § 35 odst. 2 OZ „Právní úkony vyjádřené slovy je třeba vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem.“ Vzhledem k nemožnosti zkoumání vnitřních pohnutek účastníků je na vůli nutné usuzovat zásadně z jejich vnějších projevů, např. z jednání před, během a po uzavření dohody. Švestka, Spáčil, Škárová a kol. ve svém Komentáři k občanskému zákoníku brojí proti takovému výkladu právního úkonu, který by šel proti autonomii smluvních stran: „Při výkladech právního úkonu nelze ztrácet ze zřetele, že jednota ze základní zásady výkladu právních úkonů, jmenovitě smluv, jejichž výklad umožňuje dovozovat jak platnost, tak neplatnost, je prioritou výkladu, který dovozuje platnost právního úkonu. (...)“⁷⁵. Oproti tomu však nelze odhlédnout od situací, kdy na jen obtížně srozumitelný právní úkon narážíme ve smlouvách, které nejsou výsledkem vyjednávání smluvních stran (zejména v tzv. smlouvách adhezních⁷⁶). Půjde zejména o smlouvy, v nichž je účastníkem na jedné

⁷⁵ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, str. 322.

⁷⁶ Pojem adhezních smluv v celém OZ paradoxně nenajdeme, zmiňuje se o něm však § 262 odst. 4 OBZ. Pojem adhezních smluv přitom původně součástí vládního návrhu novely OZ č. 367/2000 Sb. (tzv. „euronovely“, která do českého právního řádu implementovala směrnici Rady 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, směrnici Rady 85/577/EHS o ochraně spotřebitele při smlouvách sjednáváných mimo obchodní provozovnu a směrnici Evropského parlamentu a Rady 97/7/EC o ochraně spotřebitele z hlediska smluv sjednáváných na dálku) byl, schválení a vyhlášení se však nedožil. Přesto o významu pojmu adhezních smluv nepanují významnější rozpory, podle autorů Štenglové, Plívy, Tomsy a kol. jde o smlouvy „jejíž obsah není výsledkem jednání stran, ale který byl dodavatelem vzhledem k jeho postavení silnější strany v daném vztahu určen předem, aniž by spotřebitel měl možnost jej ovlivnit“ (in ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol.: Obchodní

straně osoba v postavení profesionála, podnikatele⁷⁷, zatímco na druhé straně osoba s omezenou orientací na trhu a jen minimálními zkušenostmi většinou jak co se týče konkrétního typu smlouvy, tak co se týče uzavírání smluv obecně (tj. nejčastěji spotřebitel podle § 52 odst. 3 OZ⁷⁸). Právě na tyto případy je aplikovatelný názor ÚS, který mj. odpovídá i zásadě vyjádřené v „jednoduchém“ § 55 odst. 3 OZ⁷⁹ a podle kterého „*jsou-li ve smlouvě použity formulace a pojmy, které lze vykládat rozdílně, jeví se být spravedlivým vykládat je v neprospěch toho, kdo je do smlouvy zakotvil*“⁸⁰.

Při interpretaci ne zcela srozumitelného právního úkonu je tedy třeba kromě výkladu jazykového využít především výklad teleologický a snažit se dopátrat významu, který sjednanému institutu přisuzovaly obě smluvní strany, případně alespoň významu, který mu v okamžik sjednávání smlouvy nejspíše přisuzovala strana, která se na sestavování obsahu smlouvy v zásadě nepodílela vůbec či jen velmi omezeně (např. volbou či vyloučením vybraného ustanovení v rámci předloženého znění smlouvy).

Soudní praxe pak s důrazem na prioritu obsahu před formálním označením právního úkonu⁸¹ jako smluvní pokutu uznává i úkony, které účastníci neváhali pojmenovat všelijak, jen ne správně. (Ostatně lze se domnívat, že přísné lpění na doslovné litéře zákona by v praxi pravděpodobně znamenalo neplatnost většiny právních úkonů.)

Výsledkem respektu autonomie vůle smluvních stran, odmítnutí zbytečného formalismu a zjevně nevyčerpatelného potenciálu lidové tvořivosti tak je bohatá judikatura na téma Jak říct „smluvní pokuta“ (aniž byste použili pojem „smluvní pokuta“).

zákoník, komentář, 13. vydání, Praha: C. H. BECK 2010, str. 903). Autonomie vůle slabší strany vztahu (spotřebitele) se pak omezuje téměř výhradně pouze na rozhodnutí, zda smlouvu uzavřít či neuzavřít.

⁷⁷ § 2 OBZ: „*Podnikáním se rozumí soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.*“

⁷⁸ „*Spotřebitelem je fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání.*“

⁷⁹ „*V pochybnostech o významu spotřebitelských smluv platí výklad pro spotřebitele příznivější.*“

⁸⁰ Jde o rozhodnutí IV. ÚS 182/01 ze dne 30. 11. 2001, jedno z poměrně hojných počtu rozhodnutí zajímavých z hlediska (ne)platnosti smluvní pokuty ve smlouvách mezi spotřebiteli a firmou ZEPTER INTERNATIONAL, s.r.o., která se specializuje na prodej potřeb pro domácnost formou prodeje mimo prostory obvyklá k podnikání podle § 57 OZ.

⁸¹ 33 Odo 744/2006 ze dne 28. 2. 2008: „*Není rozhodující, zda smluvní strany ve svém ujednání použily termín "smluvní pokuta", rozhodující je jeho obsah.*“

Přehled pojmů, které soudy posoudily jako platně sjednanou smluvní pokutu:

- Zajímavou evolucí prošel pojem „penále“, který OZ neupravuje (pomineme-li § 544 odst. 3 OZ, který penále chápe jako „pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem“, které ovšem není tím „penále“, na které by smluvní strany při volbě tohoto pojmu myslely). Ve smluvních vztazích se tak za tímto pojmem obecně může skrývat buď smluvní pokuta, nebo (smluvní) úrok z prodlení. Rozhodnutí VS v Praze 5 Cmo 990/95 ze dne 2. 8. 1996 (populární a rozšířené zřejmě zejména pro často uváděnou právní větu: „*V obchodní praxi se pojmem „penále“ vždy rozumí smluvní pokuta a nikoliv dohoda o úrocích z prodlení v jiné než zákonné výši*⁸²“) příliš mnoho prostoru pro fantazii ani odlišný výklad nedávalo a mnohým praktikům i soudům nižších stupňů tak značně usnadnilo život. Na zřejmě neúnosnou nastalou situaci, kdy byly za smluvní pokutu označovány jakékoli úkony kryté pojmem „penále“⁸³ reagovala v nedávné době v poměrně krátkém sledu rozhodnutí NS 32 Cdo 2892/2008 ze dne 8. 9. 2009 a konečně rozhodnutí 32 Cdo 2199/2009 dne 25. 5. 2010, které přineslo sice nikterak revoluční, avšak žádoucí sdělení, kterým se NS vymezil proti tlakům na jednoznačná a rychlá rozřešení problému zvaného „penále“, když podle něj „*otázku, zda výraz „penále“ použitý stranami ve smlouvách lze vykládat jako smluvní pokutu nebo jako smluvní úrok z prodlení, nelze řešit judikatorně jednou provždy a pro všechny případy.*“

V praxi může mít otázka, zda se pod pojmem skrývá smluvní pokuta, či smluvní úrok z prodlení (půjde tedy zejména o obchodní závazkové vztahy) i další rozměr, a sice jde-li o vliv částky na výši soudního poplatku. Stanovení výše soudních poplatků je totiž odvislé od výše základu (tím je obecně cena,

⁸² Nutno však upozornit na to, že uvedená právní věta, která má obecně být tím nejvýstižnějším výtahem z odůvodnění rozhodnutí, se zcela neshoduje s větou použitou v odůvodnění, ze které zjevně vycházela, a sice: „*V obchodní praxi je však pojem penále používán zcela evidentně ve smyslu pokuty právě smluvní podle § 544 a 545 ObčZ a § 300 až 302 ObchZ.*“ Výraz „zcela evidentně“ sice také spadá mezi ty značně kategorické, přesto však je méně absolutizující než výraz „vždy“ nakonec v právní větě použitý.

⁸³ Viz např. „*Závěr, že smluvním ujednáním o penále se rozumí smluvní pokuta, nemůže soud založit pouze na úvaze, že pojmem „penále“ se v obchodní praxi „vždy rozuměla smluvní pokuta“, aniž toto své tvrzení o cokoli opřel.*“ (32 Cdo 2892/2008 ze dne 8. 9. 2009).

popř. hodnota předmětu řízení), a to bez příslušenství⁸⁴ (tedy i úrok z prodlení⁸⁵). Smluvní pokuta na rozdíl od úroku z prodlení příslušenstvím pohledávky není, a proto bude-li žalobcem spolu s jistinou požadována, ovlivní výši základu a tím většinou i výši vyměřeného soudního poplatku.

Stejně tak může nejistota ohledně skutečného, stranami zamýšleného významu institutu označeného jako „penále“ zkomplikovat situaci, kdy vícenásobný dlužník plní, aniž by blíže specifikoval jaký závazek v případě, kdy poskytnuté plnění na úhradu všech jeho závazků nepostačuje. V souladu s § 330 odst. 1 OBZ⁸⁶ (který je pro absenci obdobné úpravy v OZ často jakýmsi odrazovým můstkem i v občanskoprávních závazkových vztazích) jsou totiž v těchto případech nejprve plněny závazky nejdříve splatné, a to nejdříve jejich příslušenství. Stejně tak by (opět v případě absence vyjádřené vůle dlužníka) měla v případě částečného plnění přednost úhrada příslušenství před úhradou jistiny i u jediného dluhu⁸⁷. Tím, jak již bylo rozebráno výše, úrok z prodlení je, smluvní pokuta nikoli.

- Jak naznačuje rozhodnutí NS 33 Odo 890/2002 ze dne 27. 11. 2003, jako smluvní pokuta by mohl obstát pojem „**propadná záloha**“.
- Podle poněkud problematického Pl. ÚS 33/2000 ze dne 10. 1. 2001 má charakter smluvní pokuty i tzv. „**přirážka k jízdnému**“ (např. cestujícímu, který se neprokáže platným jízdním dokladem) stanovená v přepravních podmínkách přepravce, se kterými však cestující projevují pouze konkludentní, nikoli písemný souhlas, což odůvodnění rozhodnutí bohužel dále nijak nerozebírá.
- Na pestrou škálu pojmů jako „**sankce**“, „**penále**“, „**zdržné**“, „**pokuty**“, „**sankční úroky**“ užívaných v praxi zejména v obchodním styku upozorňuje J. Bejček v článku Skrytá úskalí smluvní pokuty⁸⁸.

⁸⁴ V souladu s § 6 odst. 1 zákona č. 49/1991 Sb., o soudních poplatcích *"cena příslušenství předmětu řízení tvoří základ poplatku jen v případech, je-li příslušenství samostatným předmětem řízení."*

⁸⁵ § 121 odst. 3 OZ: *„Příslušenstvím pohledávky jsou úroky, úroky z prodlení, poplatky z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním.“*

⁸⁶ *„Má-li být věřiteli splněno tímž dlužníkem několik závazků a poskytnuté plnění nestačí na splnění všech závazků, je splněn závazek určený při plnění dlužníkem. Neurčí-li dlužník, který závazek plní, je splněn závazek nejdříve splatný, a to nejprve jeho příslušenství.“*

⁸⁷ Např. 33 Cdo 1598/2009 ze dne 21. 10. 2010.

⁸⁸ BEJČEK, J.: Skrytá úskalí smluvní pokuty, Ekonom, 1993, č. 30, str. 60 - 61.

...A přehled pojmů, které už soudy jako platně sjednanou smluvní pokutu neuznaly:

- Přestože nelze vyloučit situace, kdy by byl tento pojem využit pro sjednání platné smluvní pokuty (např. byl-li by použit pro označení odstupného v souladu s § 497 OZ⁸⁹), obecně si pokusy nahradit pojem smluvní pokuty pojmem „**storno (poplatek)**“ vysloužily velmi špatnou pověst a byly soudy posuzovány jako neplatné (viz 6.1 „Storno poplatek“).
- Jako platně sjednanou smluvní pokutu NS neuznal častá ujednání o tzv. „**rezervačním poplatku**“ ve smlouvách s realitními kanceláři týkajících se zprostředkování prodeje nemovitosti⁹⁰ či převodů členských práv a povinností a členského podílu k družstevnímu bytu⁹¹, a to z důvodu neexistence konkrétní povinnosti (nejčastěji povinnosti uzavřít kupní smlouvu se třetí osobou), jejímž porušením měl nárok na smluvní pokutu (resp. propadnutí rezervačního poplatku) vzniknout.

5.1.2 Písemná forma (aneb smluvní pokuta on-line)

Podle § 40 odst. 1 OZ je právní úkon, který nebyl učiněn ve formě, kterou vyžaduje zákon nebo dohoda účastníků, neplatný. Podle Švestky, Spáčila, Škárové a kol. „*občanský zákoník vychází z principu bezformálnosti právních úkonů. To znamená, že právní úkon může být učiněn buď výslovně, tj. ústně, či písemně, nebo posuňkovou řečí, anebo i jiným nevýslovným způsobem (konkludentně neboli projev vůle učiněný per facta concludentia), který nevzbuzuje vzhledem ke všem okolnostem případu pochybnosti o tom, co jím chtěl takto jednající subjekt projevit (§ 35 odst. 1)*“⁹².“ Lze tedy uvažovat o dvou základních formách, ústní a písemné, s jejichž rozlišením by na

⁸⁹ „Každý z účastníků si může vymínit odstoupení od smlouvy a sjednat pro ten případ odstupné. Kdo smlouvu splní alespoň zčásti nebo přijme třeba jen částečné plnění, nemůže již od smlouvy odstoupit, ani poskytne-li odstupné.“

⁹⁰ Např. 33 Cdo 5391/2008 ze dne 20. 5. 2010.

⁹¹ 33 Odo 744/2006 ze dne 28. 2. 2008, konkrétně šlo o ustanovení: „Nedojde-li ze strany nabyvatele k realizaci předmětného prodeje, bude záloha započtena ve prospěch zajišťovatele jako náhrada škody a úhrada ušlého zisku.“

⁹² ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, str. 362.

první pohled neměl být větší problém, doplněných možností projevit vůli jednáním, které v dané situaci nezbuzuje pochyb o vůli jednajícího.

Velký rozvoj uzavírání především spotřebitelských kupních smluv (a v souvislosti s boomem tzv. slevových serverů i smluv o dílo a smluv inominátních) prostřednictvím prostředků komunikace na dálku, zejména přes internet⁹³, s sebou nese co se týče formy touto cestou uskutečňovaných právních úkonů stále naléhavější otázky. Podle Švestky, Spáčila, Škárové a kol. totiž písemná forma předpokládá existenci nejen písemnosti (tedy požadavku na podchycení všech podstatných náležitostí právního úkonu v písemném projevu), ale též podpisu, což činí provádění právních úkonů vyžadujících písemnou formou prostřednictvím internetu značně problematickým.

Jde-li o zásadní požadavek (zásadně vlastnoručního) podpisu, zákon sám v § 40 odst. 3 OZ připouští akceptovatelnost jeho nahrazení mechanickými prostředky (např. razítkem, faksimile, reprodukcí podpisu na tiskopise) v případech, kdy je to obvyklé. Omezenou přenositelnost tohoto si lze představit i na internetu, byť asi jen stěží tak, že by mechanických prostředků využily obě smluvní strany. K využití těchto prostředků za účelem nahrazení vlastnoručního podpisu by však pravděpodobně mohlo dojít u návrhu smlouvy v rámci oslovování širšího okruhu osob (např. bývalých zákazníků, a to podobně jako se děje při jejich oslovování klasickou poštou).

Mnohem významnějším způsobem, kterak nahradit vlastnoruční podpis je jeho nahrazení elektronickým podpisem v případech, kdy je úkon činěn elektronickými prostředky. § 2 písm. a) zákona č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu, elektronickým podpisem rozumí „*údaje v elektronické podobě, které jsou připojené k datové zprávě nebo jsou s ní logicky spojené a které slouží jako metoda k jednoznačnému ověření identity podepsané osoby ve vztahu k datové zprávě.*“ Přestože zákon upravuje čtyři druhy elektronických podpisů a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/93/ES o zásadách Společenství pro elektronické podpisy, která byla zákonu předlohou, jejich účinky diferencuje, zákon stanoví, že datová zpráva je podepsána (tedy naplňuje jeden z požadavků na písemnou formu úkonu), je-li opatřena

⁹³ Stále rostoucí tržby internetových obchodů v odhadu pro rok 2011 dosahovaly již 37 miliard Kč <http://www.financninoviny.cz/os-finance/zpravy/apek-cesi-letos-na-internetu-utrati-rekordnich-37-miliard-korun/699344>.

(jakýmkoli) elektronickým podpisem⁹⁴. Má-li tedy „mít právní úkon učiněný elektronickými prostředky písemnou formu, měl by být elektronicky podepsán podle zákona o elektronickém podpisu⁹⁵.“

Přesto však je naprostá většina zejména spotřebitelských smluv na internetu stále uzavírána buď konkludentně, tedy většinou potvrzením obsahu objednávky vázaným zásadně na prohlášení o seznámení se a souhlas s obchodními podmínkami prodejce, či prostřednictvím obvyklé emailové komunikace. To vše nutně znamená omezenou škálu právních úkonů, které lze touto cestou činit a smluv a institutů, které lze stejnou cestou sjednávat pro ze zákona plynoucí požadavek písemné formy.

Je samozřejmě nutné vzít v úvahu, že velká většina smluv uzavíraných prostřednictvím internetu písemnou formu ze zákona nevyžaduje⁹⁶. Na druhou stranu smluvními pokutami se to v mnohých smlouvách (zejména těch kupních, kdy je jejich cílem většinou přinutit zákazníka k bezproblémovému převzetí a zaplacení zboží) jen hemží. A právě konkrétní požadavek na písemnou formu právního úkonu stanovuje § 544 odst. 2 OZ jako jednu z nezbytných náležitostí tohoto institutu. NS ve svém rozhodnutí 30 Cdo 1230/2007 ze dne 29. 1. 2009, kde se vyslovil pro neplatnost (ze zákona povinně písemné) smlouvy o postoupení pohledávky, kterou se účastníci pokusili uzavřít v rámci „obyčejné“ emailové komunikace bez užití elektronických

⁹⁴ § 3 odst. 1 ZEP.

⁹⁵ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, str. 372.

⁹⁶ Jako již zmíněné - a nejvíce frekventované - kupní smlouvy. Na problematičnost podpisu a tím dodržení písemné formy vůbec v rámci úkonů prováděných prostřednictvím internetu reaguje směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu ("směrnice o elektronickém obchodu").

Podle čl. 9 odst. 1 „členské státy zajistí, aby jejich právní řády umožňovaly uzavírání smluv elektronickou cestou. Členské státy zejména zajistí, aby právní úprava platná pro uzavírání smluv nebránila používání elektronických smluv ani nevedla k tomu, že tyto smlouvy budou, z důvodu uzavření elektronickou cestou, zbaveny právních účinků a platnosti;“ další odstavce pak umožňuje učinit výjimky z odst. 1 pro:

- a) smlouvy, které zakládají nebo převádějí práva k nemovitostem s výjimkou práv z nájmu;
- b) smlouvy, pro něž právo vyžaduje zásah soudů, orgánů veřejné moci nebo povolání vykonávajících veřejnou moc;
- c) smlouvy o zárukách a jistotách, které uzavírají osoby mimo svou profesní nebo obchodní činnost;
- d) smlouvy v oblasti rodinného nebo dědického práva.

§ 54 písm. d) a e) OZ („Ustanovení o smlouvách sjednávaných podle § 53 odst. 2 až 9 a § 53a se nevztahují na smlouvy d) uzavírané na výstavbu či prodej nemovitosti nebo týkající se jiných práv k nemovitosti, s výjimkou nájmu; e) uzavírané na základě dražeb;“) však právě k nežádoucím závěrům, kterých se směrnice o elektronickém obchodu v čl. 9 odst. 1 obávala, může snadno vést. Právě smlouva o převodu nemovitosti či o nájmu bytu totiž musí mít ze zákona písemnou formu (viz § 46 odst. 1 a § 686 odst. 1 OZ) a § 54 OZ tyto smlouvy z možnosti „uzavírat“ prostřednictvím prostředků komunikace na dálku zcela nevyloučilo (viz. § 53 odst. 1 OZ).

podpisů, vyjádřil též obecnější názor, podle kterého „*smlouva, která musí být písemná, avšak nebyla jejími účastníky podepsána, nemůže vyvolat ani zamýšlené právní následky.*“ A maiore ad minus je nezbytné tento názor aplikovat i na jednotlivé instituty jinak platně – avšak ne písemně – sjednané smlouvy.

Od uzavírání smluv přes internet je nutné odlišit fázi předmluvního vyjednávání, při kterém si strany sjednávají obsah budoucích závazků. Tato činnost často rovněž probíhá prostřednictvím obvyklé emailové komunikace, ve které si budoucí účastníci vyměňují návrhy a protinávrhy. Určit samotný okamžik uzavření smlouvy však může být mnohdy poněkud problematické, obzvláště má-li jedna strana za to, že k uzavření smlouvy již došlo, zatímco strana druhá se rozhodne smlouvu nakonec neuzavřít. Je-li povinnou náležitostí smluvního typu písemná forma, právě znalost výše uvedeného může do celé situace vnést trochu světla, neboť takovýto úkon nabývá platnosti právě až podpisem jednajících osob⁹⁷, a to zásadně vlastnoručním⁹⁸. V praxi se tento problém dotýká například procesu sjednávání cestovních smluv, kdy k navázání emailové komunikace mezi zákazníkem s prodejcem často dojde na základě nabídky na internetu. Přestože cestovní kanceláře si jsou náhledu soudů a odborné veřejnosti na uzavírání smluv vyžadujících písemnou formu povětšinou vědomy a od jisté fáze proto předmluvní jednání přesouvají do roviny osobního kontaktu za účelem uzavření smlouvy v řádné, písemné formě, mnohdy jde opravdu jen „o podpis“ již předem dohodnutého a v emailech potvrzeného. Rozhodne-li se v této fázi zákazník „vycouvat“, ocitá se mnohdy v pochybnostech o svém smluvním statusu, podpořených rozšířeným povědomím o tom, že od uzavřené cestovní smlouvy lze většinou odstoupit pouze v případě úhrady většinou nemalého odstupného (obvykle označovaného jako „storno poplatek“). Popsanou situaci se zabýval NS ve svém rozhodnutí 33 Cdo 3210/2007 ze dne 30. 10. 2009, kdy cestovní kancelář, která od zákaznice prostřednictvím obvyklého mailu obdržela vyplněnou „cestovní smlouvu – závaznou přihlášku“, z pozice žalobkyně argumentovala tím, že v konkrétním případě byl právní úkon učiněn prostředky, jež umožňují zachycení obsahu právního úkonu a že o určení jednající osoby taktéž nebylo pochyb, což nerozporeovala ani žalovaná. Další její argumentace pramenila ze znění § 40 odst. 3 OZ, podle kterého právní úkon učiněný elektronickými

⁹⁷ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, str. 364.

⁹⁸ 33 Cdo 449/2009 ze dne 24. 2. 2011.

prostředky může (a tedy nikoli musí) být podepsán elektronicky podle zvláštních předpisů. Rozhodnutí NS v neprospěch žalobkyně potvrzuje, že jde-li o uzavření či neuzavření cestovní smlouvy nebo jiné smlouvy či institutu vyžadujícího písemnou formu, argumentace nedodržením formy právního úkonu může být účinnou obranou⁹⁹.

5.1.3 Určitost

Vedle obecných náležitostí právního úkonu¹⁰⁰ a požadavku písemné formy¹⁰¹ je základním požadavkem pro platné sjednání smluvní pokuty určení povinnosti, jejímž porušením má nárok na smluvní pokutu vzniknout, a výše (či alespoň jednoznačný způsob určení výše) smluvní pokuty. Stále poměrně častá, velmi vágní ustanovení o povinnosti platit smluvní pokutu v případě „závažného porušení povinnosti z této smlouvy“ či „při hrubém porušení smluvního vztahu¹⁰²“ je tedy nutné odmítnout jako neplatná.

Naproti tomu zákon ani praxe nevyžadují, aby konečná výše smluvní pokuty byla známa už v okamžiku jejího sjednávání. Ostatně jak uvádí autoři publikace Občanské právo hmotné: „Není podmínkou, aby výše pokuty (v okamžiku uzavření smlouvy) byla pevně stanovena, nýbrž aby k tomuto momentu byl dán nepochybný způsob zjištění její výše pro případ porušení smluvní povinnosti¹⁰³.“ Nic tedy nebrání vyjádření smluvní pokuty pomocí pevné částky či procentní sazby, popř. ani sjednání smluvní pokuty s výší závislou na délce prodlení s plněním konkrétní povinnosti¹⁰⁴, neboť tento způsob lze považovat za dostatečně určitý.

5.1.4 Konsensus

Za platné sjednání smluvní pokuty judikatura uznává např. i smluvní ustanovení „nájemce bere na vědomí, že při opožděném provedení platby bude účtován poplatek ve výši 0,1 % z ceny předmětu nájmu za každý den prodlení, tj. 49 Kč za den prodlení¹⁰⁵“

⁹⁹ S ohledem na § 455 odst. 1 OZ (*„Za bezdůvodné obohacení se nepovažuje, bylo-li přijato plnění promlčeného dluhu nebo dluhu neplatného jen pro nedostatek formy.“*) však nejspíše jen do doby před zaplacením.

¹⁰⁰ § 37 OZ.

¹⁰¹ § 544 odst. 2 a § 40 OZ.

¹⁰² Obdobně např. 2 Odo 90/97 ze dne 29. 4. 1998.

¹⁰³ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J. a kol.: Občanské právo hmotné 2, 5. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 121.

¹⁰⁴ Např. 29 Cdo 1961/2008 ze dne 31. 8. 2010.

¹⁰⁵ 33 Odo 370/2004 ze dne 29. 7. 2004.

nebo ustanovení o smluvní pokutě ve všeobecných podmínkách, na které je ve smlouvě odkazováno jako na nedílnou součást smlouvy¹⁰⁶.

Ne nadarmo se však smluvní pokuta nazývá smluvní pokuta. Pouhý jednostranný úkon (např. písemné uznání dluhu), byť s příslibem dlužníka v případě porušení povinnosti zaplatit smluvní pokutu, totiž bez dalšího (myšleno písemného souhlasu věřitele) náležitosti platného sjednání smluvní pokuty nesplňuje¹⁰⁷.

5.2 Stanovení smluvní pokuty pevnou částkou či jinak

Zatímco vyjádření smluvní pokuty ve formě pevně stanovené peněžité částky je s obecnou představou smluvní pokuty neodmyslitelně spjato (stále spíše než určení výše smluvní pokuty pomocí procentní sazby, které jistou dobu nebylo soudní praxí přijímána zcela jednoznačně¹⁰⁸), s možností sjednání smluvní pokuty i ve formě jiné než peněžité to zdaleka tak jednoznačné není. Výrazy použité v § 544 OZ jako „zaplatit“ či „určení výše“ i obecná představa o „pokutě“ jako peněžním plnění nahrávají spíše striktně peněžité formě plnění, přesto však OZ smluvní pokutu v nepeněžité formě nezakazuje a nejspíš ni nelze mít za to, že by „peněžitost“ smluvní pokuty přes uvedené výrazy byla natolik zásadní, že by se od ní nedalo odchýlit¹⁰⁹. V NOZ je již tento zatím spíše teoretický problém vyřešen, když § 2048 doslovně stanoví, že „(...)Smluvní pokuta může být ujednána i v jiném plnění než peněžitém.“

5.3 Stanovení způsobu výpočtu smluvní pokuty pomocí procentní sazby

Oproti stanovení pevné částky umožňuje smluvní pokuta stanovená pomocí procentní sazby lépe zohlednit závažnost porušení smluvní povinnosti a tím se i vyhnout nepřiměřené tvrdosti (nebo i měkkosti), která může být důsledkem stanovení pevné částky smluvní pokuty (viz 6.4.1 Výše smluvní pokuty). Smluvní pokutu je tak možné stanovit jak pomocí pevné procentní sazby (např. „10 % z dlužné částky“) bez ohledu na délku prodlení, tak pomocí procentní sazby zohledňující délku prodlení (např. „0,1 % z dlužné částky za každý den prodlení“). V druhém případě mnohdy stojí za

¹⁰⁶ 32 Cdo 1400/2008 ze dne 1. 9. 2008.

¹⁰⁷ 33 Odo 457/2004 ze dne 19. 5. 2005.

¹⁰⁸ ELIÁŠ, K. a kol.: Občanský zákoník: Velký akademický komentář, 2. svazek, 2. vydání, Praha: Linde Praha a. s., 2008, str. 1568 – 9.

¹⁰⁹ § 2 odst. 3 OZ: „Účastníci občanskoprávních vztahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit.“

úvahu zvážit, zda vzhledem ke specifikám konkrétního závazkového vztahu v daném případě nebude více motivační stanovit sazbu proměnlivě v závislosti na trvání doby prodlení, a to ať již progresivně s rostoucí sazbou smluvní pokuty („0,05 % z dlužné částky v 1. – 15. den prodlení, 0,1 % z dlužné částky za 16. – 60. den prodlení (...)“), či regresivně („0,2 % z dlužné částky za 1. – 15. den prodlení, 0,1 % z dlužné částky za 16. – 60. den prodlení (...)“). V obou případech pak může být vhodně celkovou výší smluvní pokuty „zastropovat“, a to např. ve vazbě na moment, kdy dosáhne výše zajištěné pohledávky, či jinou lhůtu.

Smluvní pokuta stanovená pomocí procentní sazby by však (stejně jako jednorázová smluvní pokuta určená většinou pevnou částkou) měla sloužit především k pokrytí objektivně očekávatelných škod vzniklých porušením dané povinnosti, nikoli k obcházení institutu úroku z prodlení (viz 3.4.3 Sjednávání smluvních pokut namísto úroku z prodlení).

6. Neplatnost smluvní pokuty

6.1 „Storno poplatek“

Přestože nelze vyloučit situace, kdy by byl tento pojem využit pro sjednání platné smluvní pokuty (např. je-li použit jakožto odstupné v souladu s § 497 OZ¹¹⁰), obecně si pokusy nahradit pojem smluvní pokuty pojmem „**storno (poplatek)**“ vysloužily velmi špatnou pověst. Důvodem je z velké části celá série prakticky totožných případů týkajících se spotřebitelských smluv, ve kterých si podnikatel (a zároveň předkladatel smlouvy) vyhrazoval právo na smluvní pokutu v případech, kdy se druhá strana (spotřebitel) rozhodla odstoupit od smlouvy, tedy lidově řečeno při tzv. stornu smlouvy. Většinou se jednalo o smluvní vztahy, jejichž vznik spadal hluboko do první poloviny 90. let, tudíž tedy do období, kdy legislativa poskytovala spotřebitelům stejnou úroveň ochrany jako kterémukoli jinému účastníkovi občanskoprávního závazkového vztahu a implementace směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách či směrnice Rady 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory byla hudbou daleké budoucnosti. Vzhledem k závažnosti i zajímavosti případů a poměrně velkého počtu takřka totožných soudních sporů považují za vhodné se na rozhodování soudů v daných případech podívat podrobněji¹¹¹.

Ve sporu z kupní smlouvy mezi společností ZEPTER INTERNATIONAL, s.r.o. a spotřebitelem rozřešeném NS¹¹² šlo o platnost ustanovení „*v případě storna kupní smlouvy je kupující povinen zaplatit smluvní pokutu podle § 544 ObčZ ve výši 25 % smluvní ceny zboží*“. Soud z tohoto ustanovení dovodil, že smlouva kupujícímu (navzdory tehdejšímu zákonnému standardu) dávala právo odstoupit od smlouvy, a to v zásadě z jakéhokoli důvodu i „bez důvodu“. Rozhodl-li se tedy kupující tohoto oprávnění využít a od smlouvy odstoupil, tento jeho úkon nebyl porušením smlouvy, ale

¹¹⁰ „Každý z účastníků si může vymínit odstoupení od smlouvy a sjednat pro ten případ odstupné. Kdo smlouvu splní alespoň zčásti nebo přijme třeba jen částečné plnění, nemůže již od smlouvy odstoupit, ani poskytně-li odstupné.“

¹¹¹ Půjde zejména o rozhodování soudů nejvyšších stupňů. K rozhodování soudů nižších stupňů viz VRCHA, P.: Prodej (kuchyňského nádobí) na objednávku aneb smluvní pokuta versus (nejen) dobré mravy, Bullentin advokacie, 1999, č. 6 a 7, str. 58 - 72. Dostupný též na http://www.cak.cz/files/179/BA_99_06.pdf.

¹¹² 25 Cdo 182/2001 ze dne 25. 6. 2002.

výkonem práva, tudíž pro něj nelze platně sjednat smluvní pokutu, kterážto může být sjednávána právě pouze pro případ porušení povinnosti.

Obdobný názor NS vyslovil např. již v rozhodnutí 3 Cdon 1398/96 ze dne 31. 3. 1998, kde vyjádřil názor, dle kterého „*pojmu storna kupní smlouvy v návaznosti na dohodnutou majetkovou sankci, kterou je pro ten který případ kupující povinen zaplatit, lze proto rozumět jen v tom smyslu, že kupující je oprávněn podle dohody účastníků od smlouvy odstoupit, a to v podstatě z jakýchkoliv důvodů nebo bez uvedení důvodů*“ a „*odstoupení od smlouvy, ať již ze zákona nebo na základě ujednání účastníků (§ 48 odst. 1 ObčZ), nemůže být porušením smluvní povinnosti. Proto strana, která učiněným jednostranným úkonem platně od smlouvy odstoupila, neporušila žádnou smluvní povinnost, nýbrž pouze vykonala právo, které jí podle smlouvy náleželo.*“

Praktiky a přístup společnosti, která v období první poloviny 90. let (bavíme-li se konkrétně o zmíněném případě řešeném NS, tak koncem roku 1992, tedy v období, kdy průměrná hrubá mzda zaměstnance dosahovala 5 904 Kč¹¹³ a kurz německé marky se pohyboval okolo hodnoty 1 DEM = 18 CZK¹¹⁴) prodávala nádobí za cenu 4 935 DEM (cca 88 830 Kč) tak, že nebylo vždy zjevné, že cena není v Korunách českých, a za podmínek, kdy zákazník zboží obdržel až po dva roky trvajícím splacením všech splátek kupní ceny (v tomto případě šlo nakonec o celých 7 905 DEM, tj. cca 142 290 Kč), nelze akceptovat. Přesto lze s potěšením přivítat spíše konečný výsledek pro zákazníka-spotřebitele, než obsah odůvodnění soudů, které ve věci rozhodovaly.

Při výkladu podobných ustanovení je totiž nezbytné se vypořádat se zněním § 497 OZ, které umožňuje vyvázat se ze smlouvy zaplacením tzv. odstupného, a to zejména s otázkou kogentnosti/dispozitivnosti jeho druhé věty¹¹⁵. Zdá se totiž nanejvýš pravděpodobné, že právě představa možnosti zrušení závazkového vztahu zaplacením tzv. odstupného (pravděpodobně též spolu s vědomím celkové nevýhodnosti celé kupní smlouvy a tudíž prodejcem předpokládanou nechutí kupujícího ji – poté, co si uvědomí

¹¹³ Český statistický úřad: Analýza cenového vývoje, vývoje příjmů a spotřebních vydání domácností v letech 1993 až 2003 ([http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/5B0034354E/\\$File/T2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/5B0034354E/$File/T2.pdf)).

¹¹⁴ Určeno za využití aplikace historických kurzů na www.kurzy.cz.

¹¹⁵ Při využití možností daných § 545 odst. 1 OZ se navíc nabízí i možnost výkladu, dle kterého má být účastníkovi, který porušil povinnost (např. nezaplatil včas první splátku), zaplacením smluvní pokuty umožněno vyvázat se ze smluvního vztahu (šlo by o tzv. nepravou smluvní pokutu).

skutečné důsledky svého jednání – skutečně plnit) byla důvodem pro zakomponování kýženého ustanovení „v případě storna kupní smlouvy je kupující povinen zaplatit smluvní pokutu podle § 544 ObčZ ve výši 25 % smluvní ceny zboží“ do kupní smlouvy. Záměrem prodávajícího, který smlouvy předkládal, tedy nepochybně byla vůle umožnit kupujícímu vyvázání se z kupní smlouvy pouze v případě zaplacení tzv. odstupného, nikoli umožnit mu od smlouvy kdykoli odstoupit bez jakéhokoli důvodu a úhrady. Na rozdíl od smluvní pokuty (není-li smluveno jinak), mělo zaplacení vymíněné částky znamenat i zánik primární povinnosti, tedy v podstatě celého závazkového vztahu z kupní smlouvy.

Máme-li však (oprávněné) pochybnosti o smyslu tohoto ustanovení, vůle toho, kdo ustanovení do smlouvy zakotvil, je jen prvním dílem skládačky. Na vážkách ale nelze být ani ohledně významu, který danému ustanovení pravděpodobně přikládal kupující: o významu pojmu „storna“ nelze mít větších pochyb, lze dokonce usuzovat na to, že pojem „storna“ je většině laické populace bližší a srozumitelnější než pojem „odstoupení od smlouvy“¹¹⁶. Z dalšího pak kupující nabude dojmu, že zrušit smlouvu nelze bez toho, aby prodávajícímu nezaplatil alespoň část kupní ceny, a to aniž by za ni obdržel jakoukoli protihodnotu. Zvolí-li si tuto možnost, bude tedy vlastně pokutován za to, že nechce či nemůže dodržet smlouvu, kterou uzavřel (pomíjíme zde otázku, zda smlouva byla vůbec uzavřena platně). Zjednodušeně řečeno tedy může doplácet na porušení věřiteli často namítané (a z toho důvodu již poněkud zprofanované) zásady *pacta sunt servanda*.

Co se týče již zmíněné otázky dispozitivnosti či kogentnosti druhé věty § 497 OZ¹¹⁷, současná soudní praxe je na rozdíl ode mne nakloněna chápání obou vět § 497 OZ jako ustanovení kogentních¹¹⁸.

¹¹⁶ Byť si s tímto pojmem bohužel spotřebitelé často spojují i nesprávnou představu o širší paletě oprávnění, než která jim zákon, potažmo smlouva, skutečně poskytuje (jde o jakousi mylnou představu – při dnešním stavu právní úpravy navíc podpořenou zejména §§ 53 a 57 OZ – o tom, že „stornovat a vrátit se dá všechno“, která může být i jednou z příčin neuváženého uzavírání smluv).

¹¹⁷ „Kdo smlouvu splní alespoň zčásti nebo přijme třeba jen částečné plnění, nemůže již od smlouvy odstoupit, ani poskytne-li odstupné.“

¹¹⁸ Např. rozhodnutí 33 Cdo 2330/2009 ze dne 29. 11. 2010, ve kterém se NS kategoricky odmítavě staví i k možnosti odstupného v době po částečném splnění, kterou teoreticky připouští komentář občanského zákoníků autorů Švestky, Spáčila, Škárové a kol. (ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, str. 1509).

Jsem totiž názoru, že přes nepříjemnosti, které mohou vzniknout v případech, kdy strana využije sjednaného práva odstoupit od smlouvy s poskytnutím odstupného v situaci, kdy už je ze smlouvy již zčásti plněno, neměla by být smluvní volnost mezi stranami omezována natolik, že by se jim možnost odstoupit (se zaplacením odstupného) v tomto případě odjímalala úplně. Ostatně s nastíněnými nepříjemnými situacemi (či vlastně se situacemi často ještě mnohem nepříjemnějšími, kdy je odstoupení např. důsledkem při uzavírání smluv zpravidla nepředpokládaného prodlení dlužníka podle § 517 odst. 1 OZ¹¹⁹) se účastníci v praxi setkávají a jsou nuceni je řešit již dnes. NOZ přejímá úpravu odstupného z OBZ¹²⁰, a to včetně nemožnosti právo na odstoupení se zaplacením odstupného uplatnit v případě, kdy už je zčásti plněno¹²¹. V důvodové zprávě je však toto ustanovení výslovně označeno za dispozitivní¹²².

Ať již to ale je s kogentností či dispozitivností druhé věty § 497 OZ jakkoli, jde-li o rozebírané ustanovení kupní smlouvy „v případě storna kupní smlouvy je kupující povinen zaplatit smluvní pokutu podle § 544 ObčZ ve výši 25 % smluvní ceny zboží“, jeho ojedinělé podřazení pod § 497 OZ (a tudíž zcela opačný výsledek pro spotřebitele) ÚS neshledal protiústavním a tudíž z jeho pohledu hodným zásahu.

Jakkoli lze kvitovat nepřipustnost smluvní pokuty smluvené pro případ výkonu práva, s ohledem na uvedené i na současný vývoj judikatury v obdobných případech¹²³ se lze domnívat, že rozhodování v těchto případech spíše nahrazovalo chybějící legislativu (zejména absenci tzv. cooling-off periody¹²⁴ ve smlouvách uzavíraných

¹¹⁹ „Dlužník, který svůj dluh řádně a včas nesplní, je v prodlení. Jestliže jej nesplní ani v dodatečně přiměřené lhůtě věřitelem mu poskytnuté, má věřitel právo od smlouvy odstoupit; jde-li o plnění dělitelné, může se odstoupení věřitele za těchto podmínek týkat i jen jednotlivých plnění.“

¹²⁰ Konkrétně z § 355 OBZ.

¹²¹ § 1992 NOZ: „(...) Právo zrušit závazek zaplacením odstupného však nemá strana, která již, byť i jen zčásti, plnění druhé strany přijala nebo druhé straně sama plnila.“

¹²² <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=362>.

¹²³ Viz např. rozhodnutí NSS 7 A 48/2010 ze dne 30. 9. 2010 a následně ÚS III. ÚS 926/11 ze dne 21. 4. 2011, ve kterých oba soudy jakožto smluvní pokutu uznaly „storno poplatků“ ve výši ušlých plateb účtovaný podle obchodních podmínek poskytovatelem služeb elektronických komunikací v situaci, kdy účastník smlouvu uzavřenou na dobu určitou předčasně vypověděl. Jde tedy obdobnou situaci jako u rozebíraných případů se společností Z. I., s. r. o., kdy poskytovatel služeb se zákazníkem sjednává právo nad rámec (tehdejšího znění, neboť v důsledku novely č. 468/2011 Sb. má zákazník od 1. 1. 2012 právo se ze závazku na dobu určitou předčasně „vyplatit“ přímo ze zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích) zákona, aby jej za jeho využití následně pokutoval. Nyní však posouzenou zcela opačně.

¹²⁴ Jde o institut pocházející ze spotřebitelských směrnic EU, které do našeho právního řádu zakotvují obecně čtrnáctidenní lhůtu, ve které může spotřebitel tzv. „vychladnout“ a od specifického typu smlouvy (popř. od smluv uzavřených za specifických podmínek) odstoupit, a to bez uvedení důvodu a bez toho, aby za to byl druhou stranou nějak sankcionován (v konkrétních případech ovšem může nést náklady na

mimo prostory obvyklé pro podnikání podle § 57 OZ) a poměrně jednoduchou a rychlou cestou pomáhalo spotřebitelům z neúnosných situací, spíše než že by se jednalo o pečlivě vyváženou a dlouhodobě nosnou argumentaci.

6.2 Smluvní pokuta při porušení „povinnosti“ spojené s výkonem práva

Zejména v kupních smlouvách uzavíraných se spotřebiteli mimo prostory obvyklé pro podnikání podle § 57 OZ se v současné době často objevují ustanovení, která se snaží postihnout jednání kupujícího-spotřebitele, které do jisté míry působí druhé straně ztrátu, je však často velmi úzce navázáno na výkon práva spotřebitele od smlouvy odstoupit v souladu s § 57 odst. 1 OZ¹²⁵.

Vzhledem ke zkušenostem s náhledem soudů na tzv. „storno poplatky“ rozebraných v kapitole 6.1 se tak podnikající subjekty nyní snaží smluvní pokutou postihovat nedodržení „povinnosti“, kterou spotřebitel, který v období tzv. cooling-off periody „vychladne“ a rozhodne se využít svého práva odstoupit od smlouvy, téměř vždy v souvislosti s procesem odstupování od smlouvy nezbytně poruší. Jakkoli totiž bude jednat rychle, kvůli povinnosti od smlouvy odstoupit písemnou formou (tedy vzhledem k omezením s touto formou spojenými¹²⁶ prakticky jen prostřednictvím dopisu zaslaného poštou) a účinností právního úkonu až okamžikem jeho doručení¹²⁷, pravděpodobně poruší smluvní „povinnost“ poskytnutí součinnosti a nepřevezme zboží jak bylo smluveno. Tedy obvykle hned následujícího dne po uzavření smlouvy, kdy si povětšinou již je vědom nevýhodnosti celé smlouvy a rozhodnut v souladu se zákonem odstoupit, avšak téměř jistě dosud druhé straně nedoručil písemné odstoupení od smlouvy.

Nabízí se samozřejmě trochu krkolomné postupy, kterak se porušení této „povinnosti“ vyhnout, např. za přítomnosti svědků předat písemné odstoupení osobně či zboží převzít a později, po doručení odstoupení vrátit. Ty však většinou narážejí např.

vrácení zboží zpět prodejci – viz rozhodnutí ESD C 11/08 Handelsgesellschaft Heinrich Heine ze dne 15. 4. 2010 – či má např. povinnost zaplatit úroky z úvěru z jistiny, které by podle smlouvy platil, a to až do vrácení jistiny).

¹²⁵ „Byla-li spotřebitelská smlouva uzavřena mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání, může spotřebitel od smlouvy písemně odstoupit do 14 dnů od jejího uzavření; (...).“

¹²⁶ Viz 5.1.2 Písemná forma.

¹²⁷ § 45 odst. 1 OZ: „Projev vůle působí vůči nepřítomné osobě od okamžiku, kdy jí dojde.“

na to, že oproti předání zboží má být doplacena kupní cena, jejíž následná dobytost může být značně problematická.

Bez zajímavosti jistě není, že takto stanovená „smluvní pokuta“ většinou dosahuje stejné výše, tj. 25 % z kupní ceny, jaké dosahoval dřívější, soudy odmítaný „storno poplatek“ za odstoupení od smlouvy. Že si tedy „předváděčkové“ firmy našly nový způsob, jak nahradit starý „storno poplatek“, je tedy více než zřejmé. O platnosti sjednání této údajně „smluvní pokuty“, která však žádné její funkce neplní a navíc je zcela evidentně navázána na výkon práva, nikoli porušení povinnosti, však lze s úspěchem pochybovat.

6.3 Variace na „storno poplatek“

Zajímavou variací na výše popsané případy, ve kterých byla smluvní pokuta stanovena pro případy odstoupení od smlouvy a kde povinnost smluvní pokutu platit měla vzniknout tomu, kdo využil svého oprávnění (tedy odstupujícímu), je situace řešená NS v rozhodnutí 32 Cdo 815/2007 ze dne 25. 10. 2006¹²⁸. Mezi účastníky smlouvy o dílo byl učiněn pokus o sjednání smluvní pokuty, kterou měl hradit objednavatel v případě, kdy svého práva odstoupit od smlouvy využil zhotovitel (na rozdíl od předchozích případů, kdy povinnost platit smluvní pokutu měla dopadnout na toho, kdo od smlouvy odstoupil). Důležité však je, že zhotovitel neměl právo od smlouvy odstoupovat dle libosti a bez ohledu na to, že objednavatel plní smlouvu a poskytuje bezvadnou součinnost. Naopak, možnosti zhotovitelova odstoupení se omezovaly na tak závažné důvody, u kterých mu právo na odstoupení přiznává rovnou zákon (zejména prodlení druhé strany s platbou za dílo) a samotnou platnost odstoupení ani žádná strana nezpochybňovala.

NS však v tomto případě neshledal důvody odchýlit se od své ustálené judikatury a smluvní pokutu shledal neplatnou, a to přesto, že si lze snadno představit, kterak by neshledal nic závadného na prakticky obdobné situaci, kdy by mezi stranami byla sjednána smluvní pokuta pro případ prodlení a kdy by následně zhotovitel právě z důvodů prodlení na straně objednatele v souladu se zákonem odstoupil od smlouvy.

¹²⁸ Obdobně např. 33 Cdo 1216/2010 ze dne 31. 8. 2011.

6.4 Rozpor s dobrými mravy

§ 3 OZ prohlašuje za absolutně neplatný výkon práva, který odporuje zákonu, obchází jej anebo se přičí dobrým mravům. Výkon práva tak může být pro rozpor s dobrými mravy považován za neplatný a nebude mu proto soudem poskytnuta ochrana přesto, že formálně zákonu neodporuje (či jej neobchází). Situace je o to komplikovanější, že „dobré mravy“ netvoří normativní systém, nýbrž jakýsi „*souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost*¹²⁹“, který v daném případě činí z výkonu práva jinak z čistě právního hlediska bezvadného výkon práva pro většinu společnosti neakceptovatelný a neobhajitelný. S ohledem na žádoucí právní jistotu subjektů i proto, že představy o dobrých mravech se u každého z nich nutně liší, by mělo být korektivu dobrých mravů využíváno jen ve výjimečných případech, kdy by přípuštění realizace práva znamenalo vůči některé ze stran nepřiměřenou tvrdost.

Jako příklad výkonu práva v rozporu s dobrými mravy Švestka, Spáčil, Škárová a kol. ve svém Komentáři občanského zákoníku výslovně zmiňují případ, kdy je mezi stranami sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta¹³⁰. Nejde však samozřejmě o jediný případ, kdy se smluvní pokuta může dostat do kolize s dobrými mravy. Mezi další důvody můžeme zařadit i chování na straně oprávněného v době po splatnosti smluvní pokuty či využití smluvní pokuty jakožto náhrady za ušlou provizi druhé strany.

6.4.1 Výše smluvní pokuty

Již bylo řečeno, že kvůli ne zcela pochopitelné absenci práva soudu snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu i v občanskoprávních závazkových vztazích může obecně k situaci vyžadující a zároveň i umožňující zásah soudu dojít až v případě, kdy nepřiměřenost výše smluvní pokuty dosahuje takové intenzity, že se dostane do rozporu s dobrými mravy a je tudíž z toho důvodu neplatná.

¹²⁹ Např. 2 Cdo 263/2001 ze dne 17. 5. 2001.

¹³⁰ „O případ neplatnosti právního úkonu z důvodu, že se přičí dobrým mravům, by šlo v praxi i tam, kde smluvní strany při půjčce sjednaly zřejmě nepřiměřené smluvní úroky, právě tak jako při jiné smlouvě nepřiměřenou smluvní pokutu.“ in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, str. 354.

Na přiměřenost smluvní pokuty lze usuzovat zejména z hlediska hodnoty a významu zajišťované povinnosti, výše zajišťovaného plnění, objektivně očekávatelné i skutečně vzniklé škody, dalších funkcí, které má smluvní pokuta plnit, souběhu s úrokem z prodlení či dalšími zajišťovacími závazky, vyváženosti smluvního vztahu, pohnutkám a charakteru účastníků i celého závazkového vztahu.

Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu bohužel často nelze rozpoznat pouze podle její celkové výše, což se týká zejména častých případů, kdy je její výše stanovena v závislosti na délce prodlení (např. ve výši 0,1 % z dlužné částky za každý den prodlení). Přestože zejména při dlouhodobějším prodlení může výše smluvní pokuty v konečném důsledku i několikanásobně převyšovat hodnotu zajišťované pohledávky, soudy pro opoždilé dlužníky nemívají příliš mnoho pochopení. Lepším vodítkem však celková výše smluvní pokuty může být v situaci, kdy je tato stanovena pevnou částkou.

Právě stanovení smluvní pokuty jako pevné částky totiž bývá vzhledem k určité nepředvídatelnosti vývoje závazkového vztahu mnohdy ošidné. Může totiž dojít k situacím (např. když se dlužník ocitne v prodlení jen se zlomkem zajišťované povinnosti – třeba špatně zaokrouhlí nebo převede včas vracenou částku za použití neaktuálního měnového kurzu – či odešle splátku ve správné výši na správný účet, avšak pod chybným variabilním symbolem apod.), kdy se pevně stanovená částka smluvní pokuty může jevit vzhledem k závažnosti a intenzitě porušení povinnosti nepřiměřeně vysoká či z mravního hlediska nanejvýš sporná. Taktéž je třeba přihlídnout k tomu (je-li např. z předchozí praxe subjektům známa bezproblémová historie dlužníka či má-li např. poskytovatel úvěrů nebo poskytovatel služeb elektronických komunikací zkušenosti s tím, že velká většina zpožděných splátek či plateb dorazí ve správné výši a formě během několika následujících dní), zda stanovená částka smluvní pokuty alespoň přibližně odpovídá škodě, která danému věřiteli mohla vzniknout v prvních dnech prodlení.

Z výše uvedeného je zřejmé, že pevně stanovená částka smluvní pokuty se často může stát poněkud dvousečnou zbraní a že hrozby neplatnosti smluvní pokuty se účastníci spíše vyhnou stanovením způsobu výpočtu výše smluvní pokuty pomocí procentní sazby. Vzhledem k variabilitě smluvních vztahů i charakteru zajišťovaných povinností je však téměř nemožné určit univerzální, pro soudy neutrální a i pro

účastníky oboustranně akceptovatelnou sazbu. Jde-li o sazbu smluvní pokuty závislou na délce prodlení dlužníka, návodem může být mezi soudy tradované a pro účastníky závazkových vztahů víceméně spolehlivé pravidlo „0,5 % z dlužné částky denně ano, 1 % už ne¹³¹“ (pravidlo o to spolehlivější a stranami většinou raději akceptované z toho důvodu, že v jiném svém rozhodnutí dal NS najevo, že není ochoten přimhuřovat oči ani nad drobnými nemravnostmi: „*Smluvní pokuta svou výší nezanedbatelně překračující smluvní pokutu, jejíž výší lze považovat za mravnou, již z rámce dobrých mravů vybočuje*¹³²“). Pokud by však byl ze smlouvy patrný zvýšený a odůvodnitelný zájem na včasném a řádném plnění důležité povinnosti, jejíž nesplnění by mohlo způsobit značné škody, lze si v konkrétních případech představit akceptovatelnou smluvní pokutu stanovenou vyšší sazbou než tou ve výši 1 % z dlužné částky denně.

6.4.2 Chování oprávněného

V rámci rozboru vztahu smluvní pokuty a úroku z prodlení jsem vyslovila názor o tom, že za výkon práva v rozporu s dobrými mravy lze považovat situaci, kdy jsou smluvní pokuta (v jinak nepobuřující výši) a úrok z prodlení bez objektivního důvodu vyžadovány až po značné době, nejčastěji těsně před uplynutím promlčecí doby, a to aniž by předtím tyto byly věřitelem skutečně vyžadovány a vymáhány.

Obdobnou situací se ostatně zabýval i ÚS v rámci jedné z mnoha kauz spojených s prodejem nádobí společností ZEPTER INTERNATIONAL, s.r.o.: „*Nad rámec výše uvedené argumentace však Ústavní soud uvádí, že také postup vedlejšího účastníka, který evidentně záměrně ponechal po více jak dva roky bez povšimnutí neplnění smluvních povinností, tedy poukazování splátek, aby následně, zhruba půl roku poté, co mělo být zapláceno a tedy i dodáno zboží, již jen upomenul celou dlužnou částku a následně podal žalobu o zaplacení částky 52.343,90 Kč, s nemalým příslušenstvím, je z pohledu dobrých mravů v obchodních stycích svérázný a neměl by zůstat bez odezvy v rozhodnutí obecných soudů. Takový postup ostatně mohl jen utvrdit stěžovatelku v tom, že její zrušovací projev byl akceptován (byť ne výslovně) neboť kdyby smluvní strana*

¹³¹ Např. 33 Odo 438/2005 ze dne 30. 5. 2007, 26 Odo 371/2006 ze dne 25. 10. 2007 či 33 Cdo 3123/2010 ze dne 30. 11. 2011.

¹³² 33 Odo 890/2002 ze dne 27. 11. 2003.

*trvala na existenci závazku, nepochybně by bylo lze očekávat adekvátní reakci po marném uplynutí termínu pro úhradu jen několika málo splátek*¹³³.“

Obdobný přístup lze zaujmout i k požadavku smluvní pokuty závislé na době prodlení či na úrok z prodlení v případě, kdy jejich výše značně narostla v důsledku délky soudního řízení, jehož průtahy působil oprávněný¹³⁴.

6.4.3 Smluvní pokuta jako náhrada ušlé provize

Zejména ve smlouvách zprostředkovatelských, příkazních a dalších smlouvách jimi inspirovaných se lze poměrně často setkat se snahou předkladatele smlouvy sjednat smluvní pokutu, která mu bude nahrazovat provizi v případě, kdy účel smlouvy nebude naplněn. Výsledkem je pak v mnohých ohledech značně jednostranný závazkový vztah, ve kterém bude ze smlouvy pro druhého účastníka plynout povinnost zaplatit zprostředkovateli (příkazníkovi...) určitou (zpravidla stejně vysokou) částku ať již druhá strana závazek splní či nikoli: jednou ve formě smluvené provize, podruhé jakožto smluvní pokutu. Jak již bylo uvedeno v bodě 5.1.1. Srozumitelnost smluvní pokuty, často se jedná o smlouvy s realitními kanceláři a mnohdy je možné v konstrukci smluvní pokuty (jakkoli pojmenované) shledat i další závady než rovnou rozpor s dobrými mravy (povinnost, na kterou je smluvní pokuta vázána, např. vůbec ani nemusí existovat).

Nelze však vyloučit případy, kdy by podle smlouvy nárok na smluvní pokutu zprostředkovateli (příkazníkovi...) skutečně v důsledku porušení povinnosti účastníka vznikl. Právě v těchto případech bude nutné o využití korektivu dobrých mravů uvažovat a vyhodnotit celý závazkový vztah z hlediska jeho vyváženosti a účelu sledovaným předkladatelem smlouvy (zejména zda nejde o vlákání zákazníků do systému, ve kterém druhé straně „provizi“ zajistí už pouhý podpis zákazníka na smlouvě bez ohledu na aktivitu a řádnost plnění druhé strany).

6.5 Smluvní pokuta jako nepřiměřená smluvní podmínka

V souladu se směrnicí Rady 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách lze za nepřiměřenou (a tudíž absolutně neplatnou a

¹³³ IV. ÚS 182/01 ze dne 30. 11. 2001.

¹³⁴ 25 Cdo 2970/2009.

spotřebitele nezavazující) smluvní podmínku považovat neindividuálně sjednanou povinnost spotřebitele platit v případě, kdy poruší smlouvu, nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu.

6.6 Sjednávání smluvních pokut namísto úroku z prodlení

K případům, kdy je namísto úroku z prodlení ve výši podle NÚP sjednávána obdobně konstruovaná smluvní pokuta, viz bod 3.4.3. Sjednávání smluvních pokut namísto úroku z prodlení.

Závěr

Tato práce dokládá, že smluvní pokuta je přes skrovnou právní úpravu co se týče aplikace institutem ošidným (o čemž ostatně svědčí široká pozornost, které jí věnuje soudní praxe), mnohvrstevným, široce a rozličně využívaným. A také:

- je značně praktickým nástrojem, který však bývá často zneužíván, zejména ve vztahu ke spotřebitelům.
- by měla plnit zejména funkci paušalizované náhrady škody.
- je z poměrně záhadných důvodů v OZ a OBZ upravena rozdílně zejména s ohledem na právo soudu nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu snížit. Nový občanský zákoník přinese do úpravy smluvní pokuty větší smluvní volnost a ohledně moderačního práva soudu i žádoucí sjednocení úpravy.
- srozumitelně a určitě ji sjednat někdy činí účastníkům závazkového vztahu značné potíže.
- bývá účastníky často označována všemi možnými názvy, jen ne jako „smluvní pokuta“. To sice nebrání platnosti ujednání, avšak komplikuje jeho výklad a může též vnést zmatek např. do splácení závazků.
- ji nelze sjednat pro výkon práva a nemělo by být možné ji sjednat ani pro jednání, která s výkonem práva úzce souvisí.
- není zajišťovacím prostředkem v pravém slova smyslu.
- v praxi si málokdo uvědomuje, že je značně obtížné ji sjednat v rámci uzavírání smluv přes internet.
- v zásadě může být sjednána ve stejné podobě a požadována za porušení stejné povinnosti, jakou postihuje úrok z prodlení, na místě je však zvýšená ostražitost z důvodu možného obcházení zákona.

Seznam zkratek

OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
NOZ	zákon č. 89/2012, Sb., občanský zákoník (účinný k 1. 1. 2014)
OBZ	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
ZoS	zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele
NÚP	nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku
ZEP	zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu
ÚS	Ústavní soud ČR
NS	Nejvyšší soud ČR
NSS	Nejvyšší správní soud
VS	Vrchní soud
KS	Krajský soud
ESD	Evropský soudní dvůr

Použitá literatura

Monografie:

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský zákoník I, II, 2. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, 2321 s.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol.: Občanské právo hmotné 2, 5. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009.

ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol.: Obchodní zákoník, komentář, 13. vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, 1469 s.

ŠKÁROVÁ, M. a kol.: Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, 4. vydání, Praha: Linde Praha a. s., 2009.

PLÍVA, S.: Obchodní závazkové vztahy, 2. vydání, Praha: ASPI, a. s., 2009, s. 340.

ELIÁŠ, K. a kol.: Občanský zákoník: Velký akademický komentář, 1. a 2. svazek, 2. vydání, Praha: Linde Praha a. s., 2008.

HOLUB, M., FIALA, J., BIČOVSKÝ, J.: Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou a literaturou, 12. vydání, Praha: Linde Praha, a. s., 2006.

FIALA, J., KINDL, M. a kol.: Občanský zákoník, komentář, II. díl, 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009.

MASTELA, M., DOBEŠOVÁ, L., BAJURA J.: Občanský zákoník v dotazech a odpovědích, 1. vydání, Olomouc: ANAG, 2011.

PLECITÝ, V., KOCOUREK, J.: Občanský zákoník, 4. vydání, Praha: EUROUNION Praha, s. r. o., 2007.

DAVID, L., IŠTVÁNEK, F., JAVŮRKOVÁ, N. a kol.: Občanský soudní řád, komentář, I. díl, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, 1108 s.

DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I, II, komentář, 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, 1600 s.

POKORNÁ, J., KOVAŘÍK, Z., ČÁP, Z. a kol.: Obchodní zákoník, komentář, II. díl, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, 881 s.

WALTR, R.: Zákon o soudních poplatcích a předpisy související, 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2006, 156 s.

FIALA, J., KINDL, M. a kol.: Občanské právo hmotné, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 718 s.

FIALA, J., HURDÍK, J., KORECKÁ V. a kol.: Lexikon – občanské právo, Ostrava: Sagit, 1997.

NESNÍDAL, J., MAREK, K., POKORNÁ J. a kol.: Lexikon – obchodní právo, Ostrava: Sagit, 2001.

Kol. autorů: Universum, všeobecná encyklopedie, 8. díl / R – Sp, Praha: Odeon, 2001.

VESELÝ, F. X.: Všeobecný slovník právní, 3. díl, Praha: Wolters Kluwer, a. s.

Časopisy:

SEDLÁČEK, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení, Právní rádce, 2006, č. 5, str. 25 - 27. Dostupný také na <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-18556110-promlzeni-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>.

KOVAŘÍK, Z.: Smluvní pokuta, Právní rozhledy, 1999, č. 9, str. 454 – 466.

ČECH, P.: K určitosti dohody o smluvní pokutě, Právní rádce, 2008, č. 3, str. 11 - 22.

VRCHA, P.: Prodej (kuchyňského nádobí) na objednávku aneb smluvní pokuta versus (nejen) dobré mravy, Bullentin advokacie, 1999, č. 6 a 7, str. 58 - 72. Dostupný též na http://www.cak.cz/files/179/BA_99_06.pdf.

NOVÁČEK, R.: Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu, Právní rozhledy, 2002, č. 3, str. 116 – 120.

DOHNAL, J.: Obrácené odstupné jako smluvní pokuta, Právní rozhledy, 2011, č. 16, str. 592 – 594.

ČECH, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty, Právní rádce, 2008, č. 5, str. 11 - 22.

VEČEŘA, I.: Smluvní pokuta při odstoupení od smlouvy, Jurisprudence, 2005, č. 3, str. 46 - 49.

PATĚK, D.: Moderace smluvní pokuty dle Nejvyššího soudu (kritický pohled), Obchodní právo, 2010, č. 2, str. 2 - 9.

HUŠEK, J.: K některým otázkám moderačního oprávnění soudu a práva na smluvní pokutu v případě promlčení jistoty, Obchodní právo, 2009, č. 2, str. 2 - 10.

ČECH, P.: Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, Právní rádce, 2008, č. 4, str. 21 - 30.

POPELUŠÁKOVÁ, E.: Smluvní pokuta a úrok z prodlení, Právní rádce, 2002, č. 8, str. 24 - 26.

ŠILHAN, J.: Limitační působení smluvní pokuty v případě úmyslného porušení povinnosti, Právní rozhledy, 2010, č. 1, str. 8 - 13.

ELIÁŠ, K.: Smluvní pokuta z pohledu právní doktríny i praxe, Obchodní právo, 2001, č. 10, str. 2 - 11.

BEJČEK, J.: Skrytá úskalí smluvní pokuty, Ekonom, 1993, č. 30, str. 60 - 61.

BEJČEK, J.: Smluvní pokuta – hůl o dvou koncích, Ekonom, 1992, č. 19, str. 56 - 57.

BEJČEK, J.: Nekonvenční použití konvenční pokuty, Ekonom, 1994, č. 2, str. 54 - 55.

Internet:

Sněmovní tisk 362 (nový občanský zákoník):

<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=362>

Český statistický úřad: Analýza cenového vývoje, vývoje příjmů a spotřebních vydání domácností v letech 1993 až 2003:

[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/5B0034354E/\\$File/T2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/5B0034354E/$File/T2.pdf)

<http://www.financnioviny.cz/os-finance/zpravy/apek-cesi-letos-na-internetu-utrati-rekordnich-37-miliard-korun/699344>

Vývoj repo sazby stanovené Českou národní bankou:

http://www.cnb.cz/cs/faq/vyvoj_repo_historie.txt

ABGB

<http://www.kakanien.info/Show.aspx?ID=1655&AspxAutoDetectCookieSupport=1>

Judikatura:

Funkce smluvní pokuty:

33 Cdo 2248/2009 ze dne 24. 3. 2011

33 Odo 131/2003-65 ze dne 25. 6. 2003

33 Cdo 498/2009 ze dne 26. 7. 2010

33 Cdo 2776/2008 ze dne 28. 1. 2010

Charakter smluvní pokuty:

33 Odo 47/2002-114 ze dne 4. 3. 2002

32 Odo 612/2005 ze dne 25. 7. 2007

33 Odo 1117/2003 ze dne 17. 3. 2005

23 Cdo 4615/2007 ze dne 29. 4. 2010

23 Cdo 2627/2008 ze dne 28. 4. 2010

32 Odo 873/2006 ze dne 5. 10. 2008

8 Co 2675/96 ze 13. 3. 1997 (KS v Českých Budějovicích)

32 Cdo 3853/2007 ze dne 10. 1. 2008

23 Cdo 4799/2010 ze dne 26. 4. 2011
35 Odo 101/2002 ze dne 24. 3. 2004
33 Cdo 2637/2008 ze dne 27. 1. 2011
32 Cdo 2480/2007 ze dne 29. 4. 2008
26 Odo 1188/2005 ze dne 7. 6. 2007
33 Odo 131/2003 ze dne 25. 6. 2003
32 Odo 473/2005 ze dne 26. 9. 2006

Úprava smluvní pokuty:

33 Cdo 1962/98 ze dne 29. 6. 2000
31 Cdo 2707/2007 ze dne 14. 10. 2009
33 Odo 15/2001 ze dne 21. 5. 2001
32 Odo 62/2004 ze dne 30. 8. 2004
33 Cdo 4865/2009 ze dne 30. 11. 2010
I. ÚS 1845/11-1 ze dne 27. 10. 2011 (ÚS)
21 Cdo 736/2006 ze dne 8. 2. 2007
29 Odo 50/2001 ze dne 14. 11. 2001
C-240/98 Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero ze dne 27. 6. 2000 (ESD)
C-243/08 Pannon GSM Zrt. proti Erzsébet Sustikné Győrfi ze dne 4. 6. 2009 (ESD)
21 Co 454/2010 ze dne 21. 9. 2010 (KS v Praze)
IV. ÚS 323/05 ze dne 11. 7. 2006 (ÚS)
I. ÚS 1126/07 ze dne 22. 11. 2007 (ÚS)

Stanovení smluvní pokuty:

IV. ÚS 182/01 ze dne 30. 11. 2001 (ÚS)
Pl. ÚS 33/2000 ze dne 10. 1. 2001 (ÚS)
33 Odo 744/2006 ze dne 28. 2. 2008
33 Cdo 5391/2008 ze dne 20. 5. 2010
5 Cmo 990/95 ze dne 2. 8. 1996
32 Cdo 2892/2008 ze dne 8. 9. 2009
32 Cdo 2199/2009 ze dne 25. 5. 2010
33 Odo 890/2002 ze dne 27. 11. 2003
30 Cdo 1230/2007 ze dne 29. 1. 2009
33 Cdo 449/2009 ze dne 24. 2. 2011

25 Cdo 176/99 ze dne 10. 1. 2001
33 Cdo 3210/2007 ze dne 30. 10. 2009
25 Cdo 3046/2000 ze dne 22. 2. 2001
2 Odon 90/97 ze dne 29. 4. 1998
33 Cdo 1598/2009 ze dne 21. 10. 2010

Moderace smluvní pokuty:

33 Cdo 296/2008 ze dne 12. 1. 2010
33 Odo 805/2005 ze dne 21. 3. 2007
I. ÚS 2862/07-1 ze dne 5. 11. 2008 (ÚS)
28 Cdo 1687/2006 ze dne 19. 8. 2008
33 Odo 875/2005 ze dne 11. 8. 2005
32 Cdo 3853/2007 ze dne 10. 1. 2008
32 Odo 1299/2006 ze dne 24. 7. 2007
23 Cdo 1646/2007 ze dne 30. 4. 2009
32 Cdo 1002/2008 ze dne 9. 4. 2009
33 Odo 77/2002-83 ze dne 28. 2. 2002

Stanovení smluvní pokuty:

33 Odo 370/2004 ze dne 29. 7. 2004
32 Cdo 1400/2008 ze dne 1. 9. 2008
33 Odo 457/2004 ze dne 19. 5. 2005
32 Cdo 2887/2007 ze dne 19. 12. 2008
29 Cdo 1961/2008 ze dne 31. 8. 2010

Neplatnost smluvní pokuty:

25 Cdo 182/2001 ze dne 25. 6. 2002
C-511/08 Handelsgesellschaft Heinrich Heine ze dne 15. 4. 2010 (ESD)
3 Cdon 1398/96 ze dne 31. 3. 1998
32 Cdo 815/2007 ze dne 25. 10. 2006
33 Cdo 2330/2009 ze dne 29. 11. 2010
32 Odo 563/2002 ze dne 14. 1. 2003
7 A 48/2010 ze dne 30. září 2010 (NSS)
33 Odo 438/2005 ze dne 30. 5. 2007
26 Odo 371/2006 ze dne 25. 10. 2007

33 Cdo 1216/2010 ze dne 31. 8. 2011
33 Odo 313/2002 ze dne 19. 6. 2002
33 Odo 96/2001 ze dne 30. 4. 2002
33 Cdo 4377/2008 ze dne 30. 11. 2010
25 Cdo 2970/2009 ze dne 14. 7. 2011
III. ÚS 649/05 ze dne 16. 2. 2006 (ÚS)
2 Cdo 263/2001 ze dne 17. 5. 2001
25 Cdo 2970/2009 ze dne 14. 7. 2011

Není-li uvedeno jinak, jde o rozhodnutí NS.